

บทที่ 6

การสูญเสียความมั่นคงในชีวิต

ในบทนี้จะวิเคราะห์ถึงกระบวนการที่มีผลต่อสถาบันทางสังคมของหมู่บ้านถูกทำลาย ไม่สามารถทำหน้าที่ให้ความมั่นคง ทำให้เกษตรกรในสองหมู่บ้านกรณีศึกษาไร้อำนาจที่จะควบคุมและจัดการทรัพยากรที่ใช้ในการผลิต คือ ทั้งที่ดินทำกิน ป่า แหล่งน้ำ และแรงงานในครัวเรือน จากที่เคยเป็นหลักค้ำประกันต่อการดำรงอยู่โดยการอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน แต่ได้ถูกทุบและปัจจัยการผลิตจากภายนอกเข้ามาเป็นตัวกำหนด และมีอำนาจในทุกขั้นตอนของกระบวนการผลิต ทำให้เกิดผลกระทบและนำไปสู่ความไม่มั่นคงในชีวิตของเกษตรกร ซึ่งสามารถจะพิจารณาได้จากการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการผลิตของชุมชน ส่วนผลกระทบที่เกิดขึ้นจะมีความแตกต่างกันอย่างไร จะวิเคราะห์เปรียบเทียบจากเกษตรกร 3 กลุ่ม คือ เกษตรกรไร้ที่ดินทำกิน เกษตรกรปานกลาง เกษตรกรรวย ใน 2 หมู่บ้าน ตามทัศนะของเกษตรกร

การวิเคราะห์จะมุ่งพิจารณาที่มาและผลกระทบของการสูญเสียความมั่นคงในชีวิต ส่วนเกษตรกรไร้ที่ดินทำกินซึ่งเป็นเกษตรกรส่วนใหญ่ของหมู่บ้านกรณีศึกษาทั้งสอง จากที่เคยใช้แรงงานร่วมกันผลิตในที่ดินของผู้ผลิต และมีรายได้จากการพึ่งพาป่าในการดำรงชีวิตเกษตรกร 2 กรณี คือ กรณีแรกเป็นการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงการผลิตในเรื่องของการพึ่งพาและปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการผลิตอยู่ในสองหมู่บ้าน จะเห็นได้ชัดในประเด็นของเกษตรกรทั้งผู้ผลิตและเกษตรกรไร้ที่ดิน ไม่สามารถสืบทอดความสัมพันธ์ทางการผลิตจากการพึ่งพาร่วมแรงกันผลิตได้อีกต่อไป สำหรับกรณีที่สองเป็นการพิจารณาถึงผลกระทบจากปัญหาในการผลิตที่ต้องพึ่งพาและปัจจัยจากภายนอก แล้วทำให้เกษตรกรถูกเบียดขับออกจากปัจจัยการผลิต แต่ยังคงอาศัยอยู่ในหมู่บ้านและดำรงชีพจากการพึ่งพาป่า รวมทั้งไปแสวงหาวิถีการดำรงชีวิตจากการรับจ้าง ด้วยการฝากความหวังกับการรับจ้าง ซึ่งยังหาความแน่นอนไม่ได้ จึงเป็นการสูญเสียความมั่นคงในชีวิตสูงขึ้น ซึ่งจะวิเคราะห์ในแต่ละกรณีไป

1. กรณีความไม่มั่นคงในการผลิต

การสูญเสียความมั่นคงในการผลิตของเกษตรกรส่วนใหญ่ในสองหมู่บ้านกรณีศึกษา จากบทที่ผ่านมามีส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากระบบกรรมสิทธิ์เอกชนเกิดขึ้นในชุมชนแล้วเกษตรกรไม่สามารถรักษาที่ดินทำกินไว้ได้ จึงต้องขายให้กับกลุ่มโดยตรงที่ต้องการที่ดินในการสร้างบ้านจัดสรร และข้อจำกัดทางกายภาพของพื้นที่ทำกินเป็นที่สูง อีกทั้งยังอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติและเขตอุทยานแห่งชาติ จึงมีปัญหาการเข้าถึงแหล่งทุนเพราะไม่มีเอกสารสิทธิ ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีฐานการผลิตเพียงพอต่อการเข้ามาทำการผลิตแบบใช้ทุน แต่ยังคงมีเกษตรกรที่มีเอกสารสิทธิที่สามารถผลิตมาได้ในระยะหนึ่ง แต่ก็ต้องประสบปัญหาในการผลิตจากการเปลี่ยนแปลงการผลิตมาเป็นการผลิตเพื่อการค้าที่ต้องมีการลงทุน

การเปลี่ยนแปลงการผลิตที่ต้องใช้ทุนนั้น มีสาเหตุมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านรัฐ และทุน โดยเฉพาะนโยบายส่งเสริมการปลูกพืชพาณิชย์ และทำให้เกษตรกรต้องเข้าสู่กระบวนการผูกพันกับทุนที่เกษตรกรพึ่งพานำมาลงทุน การผลิตในยุคต้น ๆ นั้น โดยเฉพาะข้าวก็ยังคงมีการใช้แรงงานและเทคโนโลยีในชุมชน เมื่อการแผ่ขยายของอิทธิพลในระบบทุนนิยมโลก ทำให้ล้าหน้ามีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การผลิตแบบการค้าที่เข้มข้น มีการลงทุนที่ต้องใช้เงินสด เกษตรกรต้องพึ่งพาทุน และเสียดอกเบี้ยซึ่งเป็นสาเหตุให้เกษตรกรต้องผูกพันที่จะต้องผลิตเพื่อใช้หนี้อย่างไม่รู้สิ้นสุด

ในสมัยแรกของการปลูกข้าวและค้าขายนั้น พ่อค้าคนจีนมีบทบาทสำคัญที่ทำให้การปลูกข้าวเพื่อขายขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในเชียงใหม่ เช่นในปี พ.ศ. 2506 มีพื้นที่ประมาณ 629,637 ไร่ และได้ขยายเพิ่มขึ้นเป็น 680,000 ไร่ ในปี พ.ศ. 2516 เนื่องจากความต้องการข้าวส่งออก ในขณะที่พ่อค้าจีนลงทุนตั้งโรงสีในหมู่บ้านและรับซื้อข้าว ประกอบกับมีรถไฟมาถึงเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2460 ทำให้การขนส่งข้าวได้มากขึ้น (อาณันท์ กาญจนพันธุ์ 2527 : 82) ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลต่อหมู่บ้านกรณีศึกษาทั้งสองหมู่บ้านเริ่มปลูกข้าวเพื่อขายเพิ่มมากขึ้นด้วย

ส่วนพืชเศรษฐกิจที่ปลูกกันมากในหมู่บ้านกรณีศึกษาทั้งสองคือถั่วเหลืองนั้น ได้รับอิทธิพลจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 เป็นต้นมา เมื่อรัฐส่งเสริมการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน และส่งเสริมเทคโนโลยีเข้ามาสู่ชุมชนจึงเป็นตัวเร่งการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจในจังหวัดเชียงใหม่ ที่สามารถปลูกพืชเศรษฐกิจหลังจากฤดูการทำนา เช่น ปลูกอ้อย ยาสูบ ถั่วเหลือง กระเทียม หอมแดง หอมหัวใหญ่ โดยมีการเพิ่มทุนให้แก่เกษตรกรในหมู่บ้านเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จาก

แหล่งทุนของรัฐ ผ่านทางพ่อค้าท้องถิ่นดั้งเดิม (Cohen 1981 : 59 - 80) สำหรับหมู่บ้านกรณีศึกษานั้นเคยปลูกข้าวโพดมาก่อน แล้วหันมาปลูกถั่วเหลืองหลังฤดูกาลทำนาในช่วงปี พ.ศ. 2527 มาจนถึงปัจจุบัน

จากการเปลี่ยนแปลงการผลิตของเกษตรกรที่ผ่านมา พบว่าประสบปัญหาตลอดเวลาที่ต้องผลิตในรูปแบบที่ต้องใช้ทุนและปัจจัยภายนอกเพื่อตอบสนองระบบการค้า และนำไปสู่การสูญเสียความมั่นคงในการผลิตที่ต้องตกอยู่ภายใต้การบงการของระบบตลาด จากประเด็นของการผลิตที่ต้องพึ่งพาทุนและปัจจัยภายนอก ซึ่งจะได้วิเคราะห์รายละเอียดเป็นประเด็นไป

ความไม่มั่นคงจากการพึ่งพาทุน

การผลิตของเกษตรกรในสองหมู่บ้านกรณีศึกษานั้น จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรจะปลูกข้าวนาปี ข้าวไร่ และถั่วเหลืองหลังฤดูการทำนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขายเป็นหลัก ยกเว้นเกษตรกรที่ปลูกข้าวไร่ไว้สำหรับบริโภค และยังคงทำการผลิตในวิธีการดั้งเดิมโดยไม่พึ่งพาทุน เนื่องจากที่ดิน ไม่มีเอกสารสิทธิที่จะนำไปเป็นหลักค้ำประกันเงินกู้ได้ สำหรับนางตาเป็นเกษตรกรที่ปลูกข้าวไร่ บอกว่าไม่กู้เพราะเกรงว่าจะหาเงินมาปลดหนี้ไม่ได้ แม้จะมีเอกสารสิทธิที่บ้าน ซึ่งสามารถนำไปกู้เงินได้ก็ตาม ดังนั้น ในหัวข้อนี้จะวิเคราะห์การผลิตข้าวนาปีกับถั่วเหลือง ซึ่งถือว่าเป็นพืชเศรษฐกิจของเกษตรกรทั้งสองหมู่บ้าน ที่ทำให้เกษตรกรต้องพึ่งพาทุน

การปลูกข้าวนาปีและปลูกถั่วเหลือง จะใช้เวลาที่แตกต่างกัน แต่ใช้พื้นที่ปลูกบริเวณเดียวกันคือที่นา ส่งผลให้เฉพาะเกษตรกรที่มีที่นาเท่านั้นสามารถทำการผลิตได้ เมื่อการผลิตต้องเปลี่ยนแปลงเป็นการค้า ทำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตต้องเปลี่ยนรูปแบบเป็นการจ้างงาน และรับค่าแรงเป็นเงินสด เกษตรกรผู้ผลิตต้องหาเงินสดมาลงทุนทั้งการปลูกข้าวและถั่วเหลืองควบคู่กันไป ส่วนใหญ่เกษตรกรจะกู้เงินขึ้นมาในคราวเดียวกันเพื่อผลิตทั้งข้าวและถั่วเหลือง แต่ในกรณีของเกษตรกรเช่าต้องนำเอาเอกสารสิทธิที่บ้านไปค้ำประกัน ดังนั้นจึงเป็นการเพิ่มต้นทุนสำหรับเกษตรกรเช่า ส่วนเกษตรกรที่มีที่นาและที่นาอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งจะไม่มียกเอกสารสิทธิต้องพึ่งพาทุนนอกระบบ หากต้องการทำการผลิตในรูปแบบที่ต้องใช้ทุนเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งทุนได้แตกต่างกัน (ดูตารางที่ 6.1)

ตารางที่ 6.1 แหล่งสินเชื่อทางการเกษตร

แหล่งสินเชื่อ	บ้านปางฮ้าง (จำนวนครัวเรือน)	บ้านปางม่วง (จำนวนครัวเรือน)
1. สหกรณ์เพื่อการเกษตร	2	46
2. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.)	4	32
3. ธนาคารพาณิชย์	1	2
4. พ่อค้า	1	2
5. ญาติ	1	3

ที่มา : จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.), สำนักงานสหกรณ์เพื่อการเกษตร
อำเภอแม่แตง และจากการสำรวจ

จากตารางที่ 6.1 จำนวนครัวเรือนเกษตรกรในบ้านปางฮ้างพึ่งพาตนเองน้อยกว่าเกษตรกรในบ้านปางม่วง เพราะสภาพพื้นที่ในบ้านปางฮ้างส่วนใหญ่เป็นที่สูง พื้นที่ส่วนหนึ่งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติและเขตอุทยานแห่งชาติ ทำให้การถือครองที่ดินของเกษตรกรในบ้านปางฮ้างส่วนใหญ่ไม่มีเอกสารสิทธิ เป็นสาเหตุหนึ่งของความแตกต่างการเข้าไปสู่แหล่งทุนของเกษตรกร เพราะเกษตรกรจะกู้เงินได้ต้องมีเอกสารสิทธิที่ดินค้ำประกัน จึงทำให้เกษตรกรในบ้านปางฮ้างหันไปปลูกข้าวไร่มากกว่า ซึ่งไม่จำเป็นต้องใช้ทุน

เกษตรกรที่เป็นสมาชิกสหกรณ์เพื่อการเกษตรในบ้านปางฮ้างจำนวน 2 ครัวเรือน เป็นเกษตรกรที่ยังคงทำการผลิตทางการเกษตร และมีฐานะดี เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ กู้เงินไปซื้อที่นาเพื่อไว้ขายให้คนอื่น ส่วนเกษตรกรในบ้านปางม่วงจำนวน 46 ครัวเรือน เป็นเกษตรกรฐานะดี นอกจากจะเป็นสมาชิกออมทรัพย์แล้วมีเกษตรกรที่กู้เพียง 4 ครัวเรือน เพื่อทำนา ปลูกถั่วเหลือง และซื้อรถไถเดินตาม

กรณีการพึ่งพาแหล่งทุนจากธนาคารพาณิชย์นั้น 1 ครัวเรือนในบ้านปางฮ้างกู้เพื่อปลูกถั่วเหลือง และจำนวน 2 ครัวเรือนในบ้านปางม่วงกู้เพื่อซื้อที่ดินปลูกบ้านและซื้อรถไถเดินตาม

ดังนั้น การเข้ามาของทุนจึงสามารถตอบสนองได้เฉพาะเกษตรกรกลุ่มที่มีหลักค้ำประกันที่แหล่งทุนเป็นผู้กำหนด และเป็นเกษตรกรส่วนน้อยในหมู่บ้านทั้งสอง

ส่วนการกู้ยืมจากแหล่งทุนนอกระบบคือพ่อค้านี้ มีจำนวน 1 ครัวเรือนในบ้านปางฮ้าง เพื่อเป็นทุนไปทำงานต่างประเทศและปลูกข้าวโพด ส่วนอีก 2 ครัวเรือนในบ้านปางม่วง ก็เพื่อนำมาลงทุนค้าขายและปลูกถั่วเหลือง ซึ่งจะต้องใช้เอกสารสิทธิที่ดินค้ำประกันเช่นเดียวกับแหล่งทุนในระบบ

กรณีการกู้ยืมจากญาติเป็นการหยิบยืมโดยไม่เสียดอกเบี้ย และไม่มีหลักประกัน นอกจากความเป็นญาติพี่น้อง พบในบ้านปางฮ้าง 1 ครัวเรือน เพื่อนำไปรักษาพยาบาล ส่วนอีก 3 ครัวเรือนในบ้านปางฮ้างยืมมาเพื่อปลูกถั่วเหลืองและใช้หนี้

เนื่องจากเกษตรกรในสองหมู่บ้านกรณีศึกษามีสถานภาพที่แตกต่างกัน จากการถือครองที่ดินทำกินและเอกสารสิทธิที่กล่าวมา นอกจากจะแสดงถึงศักยภาพของเกษตรกร ซึ่งแหล่งทุนเป็นผู้กำหนด รวมทั้งเงื่อนไขจากขนาดของที่ดินทำกินแล้ว ที่เห็นได้ชัดคือแหล่งทุนจะแบ่งเกษตรกรออกเป็นกลุ่ม ซึ่งจะพิจารณาถึงศักยภาพในการใช้ทุนคืนด้วย ทำให้ขนาดของการพึ่งพาทุนจึงแตกต่างกันในแต่ละหมู่บ้าน และแต่ละกลุ่มของเกษตรกร ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการผลิตของเกษตรกรที่แตกต่างกันด้วย (ดูตารางที่ 6.2)

จากตารางที่ 6.2 ได้แบ่งเกษตรกรเป็น 3 สถานภาพ เฉพาะเกษตรกรที่ต้องพึ่งพาแหล่งทุนในการผลิตทั้งสองหมู่บ้าน จำนวน 52 ครัวเรือน แต่ในหมู่บ้านทั้งสองยังมีครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตโดยไม่ได้พึ่งพาแหล่งทุนก็ยังคงมีอยู่ ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป จากตารางจะพบว่าเกษตรกรเข้าบ้านปางฮ้าง 9 ครัวเรือน กู้จากธนาคารเพื่อการเกษตรเป็นส่วนมาก คือ ร้อยละ 75.0 ในวงเงินประมาณรายละ 30,000 บาท และมี 3 ครัวเรือนยืมจากญาติร้อยละ 25.0 ในวงเงินประมาณ 10,000 บาท ส่วนเกษตรกรปานกลางกู้จากแหล่งทุนทั้งในและนอกสถาบันการเงิน และมากที่สุดคือจากธนาคารพาณิชย์ ร้อยละ 30.4 จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรร้อยละ 26.1 ในวงเงินประมาณรายละ 30,000 บาท และมี 2 ครัวเรือนที่กู้จากพ่อค้า ส่วนเกษตรกรรายนี้กู้จากทั้งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร แหล่งละประมาณร้อยละ 50.0 ในวงเงินรายละ 50,000 บาท

กรณีเกษตรกรในบ้านปางฮ้างนั้นไม่มีเกษตรกรเช่า มีเกษตรกรปานกลางที่พึ่งพาเงินกู้จากสหกรณ์เพื่อการเกษตรถึงร้อยละ 66.7 แต่จำนวนครัวเรือนน้อยกว่าบ้านปางม่วง และพบว่า

ตารางที่ 6.2 ขนาดของการพึ่งพาทุนของเกษตรกรผู้ผลิตไม้ยางพาราและบ้านยางพารา

สถานภาพ ของเกษตรกร	จำนวน ครัวเรือน	แหล่งทุนในสถาบันการเงิน		แหล่งทุนนอกสถาบัน		รวม
		ธนาคารเพื่อ การเกษตร	สหกรณ์เพื่อ การเกษตร	ธนาคารพาณิชย์	พ่อค้า ญาติ	
บ้านปางม่วง						
เกษตรกรเช่า	9	30,000 (75.0)	-	-	10,000 (25.0)	40,000 (100)
เกษตรกรปานกลาง	32	30,000 (26.1)	30,000 (26.1)	35,000 (30.4)	20,000 (17.4)	115,000 (100)
เกษตรกรรวย	5	50,000 (50.0)	50,000 (50.0)	-	-	100,000 (100)
บ้านปางช้าง						
เกษตรกรเช่า	-	-	-	-	-	-
เกษตรกรปานกลาง	4	-	30,000 (66.7)	-	10,000 (22.2)	45,000 (100)
เกษตรกรรวย	2	50,000 (38.5)	30,000 (23.0)	50,000 (38.5)	-	130,000 (100)

หมายเหตุ 1. เกษตรกรบางรายกู้จากแหล่งทุนมากกว่า 1 แห่ง
2. เกษตรกรเช่า ไม่มีที่ดินกิน แต่ใช้เอกสารสิทธิที่ดินเป็นหลักทรัพย์ประกันเงินกู้

เกษตรกรจะกู้จากพ่อค้าและญาติด้วย ร้อยละ 22.2 และร้อยละ 11.1 ตามลำดับ ส่วนเกษตรกรรายนั้นสามารถพึ่งพาสถาบันการเงินได้ทั้งธนาคารเพื่อการเกษตร ประมาณร้อยละ 38.5 สำหรับการเกษตรประมาณร้อยละ 23.0 และธนาคารพาณิชย์ประมาณร้อยละ 38.5

จะเห็นว่าการพึ่งพาของเกษตรกรสองหมู่บ้านมีความแตกต่างกัน เพราะเหตุว่าพื้นที่การเกษตรที่เป็นที่ราบของบ้านปางฮ้างมีน้อย ส่วนหนึ่งได้ขายที่ดินทำกินไปเกือบหมด และพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ จึงไม่มีเอกสารสิทธิที่จะนำไปเป็นหลักค้ำประกันเงินกู้ได้

นอกจากเกษตรกรของสองหมู่บ้านซึ่งมีความแตกต่างของการเข้าถึงแหล่งทุนจากเงื่อนไขลักษณะของพื้นที่ เอกสารสิทธิในที่ดินแล้ว ยังพบว่าสถานการณ์ของเกษตรกรสามารถเป็นตัวกำหนดขนาดของการพึ่งพาทุนทั้งในสถาบันการเงินและนอกสถาบันการเงินอีกด้วย

เกษตรกรที่มีเอกสารสิทธิในที่ดินจึงเป็นผู้ที่มีสถานภาพเป็นเกษตรกรราย สามารถเข้าถึงแหล่งทุนในระบบได้ จากการใช้เอกสารสิทธิเป็นหลักค้ำประกันเงินกู้ ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่แหล่งทุนเป็นผู้กำหนด แต่จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของแหล่งทุนทั้งสหกรณ์เพื่อการเกษตรและ ธกส. ที่ได้เข้ามามีบทบาทในการให้สินเชื่อเพื่อการเกษตรนั้น มีหลักเกณฑ์เพื่อที่จะแก้ปัญหากรณีเกษตรกรไร้ที่ทำกิน หากต้องการเช่าที่ทำกินของผู้อื่น และเกษตรกรที่มีที่ดินทำกินแต่ไม่มีเอกสารสิทธิจะสามารถกู้เงินได้ โดยอาศัยการรวมกลุ่มของเกษตรกรและค้ำประกันซึ่งกันและกัน เรียกว่าการใช้บุคคลค้ำประกัน แต่พบว่าเกษตรกรในสองหมู่บ้าน กรณีศึกษาทั้งสองยังไม่สามารถกู้เงินได้ในหลักเกณฑ์ของการใช้บุคคลค้ำประกันจากแหล่งทุนทั้งสองได้ เจ้าหน้าที่บอกว่าเป็นดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่ ซึ่งมองว่าเกษตรกรไม่มีเอกสารสิทธินั้น ไม่นั่นคงและจะทำให้หนี้สูญได้ เพราะไม่มีหลักประกันอะไรที่จะสามารถขายเป็นเงินมาชำระหนี้ที่จะกู้ไปได้ (สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ ธกส.)

เกษตรกรที่ถือครองที่ดินทำกิน แต่ไม่มีเอกสารสิทธิ ไม่สามารถพึ่งพาแหล่งทุนในระบบได้ หนทางหนึ่งจึงต้องหันไปพึ่งพาทุนนอกระบบจากพ่อค้า โดยใช้บันทึกยินยอมที่จะยกที่ดินแปลงที่ทำกินอยู่ แต่ไม่มีเอกสารสิทธิให้แก่เจ้าหน้าที่ หากไม่สามารถชำระเงินต้นพร้อมดอกเบี้ยได้ตามระยะเวลาที่เจ้าหน้าที่เป็นผู้กำหนด ตัวอย่างในกรณีคือเกษตรกร 4 รายในบ้านปางฮ้าง และเกษตรกร 3 รายในบ้านปางม่วง ต้องยกที่ดินให้เจ้าหน้าที่เพราะไม่สามารถหาเงินมาใช้หนี้ได้ครบตามกำหนด แต่สำหรับเกษตรกรไร้ที่ดินทำกินหากต้องการผลิต โดยการเช่านั้น หากไม่มีที่บ้านเป็นหลักค้ำประกันเงินกู้ก็จะไม่สามารถที่จะเข้าถึงแหล่งทุนได้เลย

เงื่อนไขจากแหล่งทุนส่วนใหญ่แล้วจะถูกกำหนดขึ้น เพื่อความสะดวกและความมั่นคงของแหล่งทุนเอง ซึ่งจะพบได้จากการมีของสหกรณ์เพื่อการเกษตรนั้น เดิมได้ดำเนินงานด้านให้สินเชื่อเป็นหลัก โดยมีธนาคารเพื่อการเกษตรฯ (ธกส.) สนับสนุนแหล่งทุน ในระยะแรกให้เกษตรกรสามารถกู้มาลงทุนทำการผลิตประจำปี และไปหาซื้อที่ดินได้อีก ต่อมาสหกรณ์เปลี่ยนให้สินเชื่อระยะยาว จาก 10 ปี มาเหลือ 5 ปี และเน้นเฉพาะสินเชื่อระยะสั้นมากกว่า ทำให้เกษตรกรยากจนหรือเกษตรกรไร้ที่ดินเดิตร้อนไม่สามารถหาเงินมาชำระหนี้ได้ (Cohen 1981 : 151 - 155) เป็นผลให้เกษตรกรรวมในบ้านปางฮ้าง 1 ราย และในบ้านปางม่วง 2 ราย ใช้เงื่อนไขดังกล่าวกู้เงินจากสหกรณ์มาซื้อที่ดิน แล้วนำไปให้เกษตรกรจนเช่าทำกิน ซึ่งเกษตรกรจนไม่สามารถกระทำ

ได้

ปัญหาเหล่านี้จึงยังไม่ได้รับการแก้ไข เกษตรกรจนหรือเกษตรกรรายย่อยซึ่งมีจำนวนมาก จึงเป็นเกษตรกรที่ถูกกล่าวถึงเสมอเมื่อรัฐจะแก้ปัญหา แต่ด้วยเงื่อนไขจากแหล่งทุนของรัฐที่กล่าวมา ไม่สามารถที่จะช่วยเหลือเกษตรกรจนได้ กลับเป็นการสร้างความแตกต่างและข้อจำกัดให้แก่เกษตรกรจนไม่มีทุนในการผลิตต้องถูกเบียดขับออกจากที่ดินและชุมชนในที่สุด

นอกจากความแตกต่างกันของเกษตรกรที่จะเข้าถึงแหล่งทุนในระบบได้แล้ว ยังพบว่าเกษตรกรที่สามารถกู้เงินได้นั้น ยังมีความแตกต่างกันในความสามารถในการผลิตและการใช้ทุนดิน เกษตรกรบางรายสามารถชำระเงินต้นและดอกเบี้ยได้ตามกำหนด แต่กรณีเกษตรกรที่ไม่สามารถชำระหนี้ได้ตามกำหนด ต้องชวนขายไปหากู้เงินจากแหล่งทุนอื่นมาชำระหนี้ เป็นการต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา และพบว่าในสภาวะการกู้เงินนอกระบบจากพ่อค้าหรือบุคคลในชุมชนไปใช้หนี้แหล่งทุนในระบบให้หมดเพื่อหวังที่จะกู้ใหม่ วนเวียนอยู่เช่นนี้ บางครัวเรือนไม่สามารถชำระหนี้ได้แล้ว และไม่สามารถจะกู้เงินจากที่ไหนได้อีกหลายครัวเรือน รู้สภาพที่ไม่มีทางปลดหนี้ต่อไป ก็ต้องรีบบอกขายที่ดินทำกินเพื่อหวังจะปลดหนี้แล้วไปหางานทำในเมือง ในกรณีของการดำเนินการเกี่ยวกับเงินกู้²นั้น จะเห็นอย่างชัดเจนได้จากการศึกษาเกษตรกร 3 สถานภาพที่กู้เงินมาผลิตข้าวและถั่วเหลือง (ดูตารางที่ 6.3)

ตารางที่ 6.3 ต้นทุนการผลิตของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตทั้งสองหมู่บ้าน

ต้นทุนโดยเฉลี่ย/ไร่										รวม (บาท)	ผลผลิตที่ได้ (บาท)	กำไร (บาท)
ชนิดพืช	จำนวน ครัวเรือน	ค่าเช่า/ไร่ (บาท/ปี)	เมล็ดพันธุ์	ปุ๋ย	ยาฆ่า แมลง	ฮอร์โมน	ค่าจ้าง รถไถ (ยกทรง)	ปลูก	เก็บเกี่ยว นาถ/ไร่			
เกษตรกรเช่า												
ข้าว	9	500	50	70	100	-	400	200	350	1,680	2,800	1,120
ถั่วเหลือง	9		150	100	160	200	240	200	250	1,320	2,700	1,380
เกษตรกรปานกลาง												
ข้าว	36	-	50	70	100	-	400	200	360	1,180	2,800	1,620
ถั่วเหลือง	34	-	150	100	160	150	240	200	250	1,250	2,700	1,450
เกษตรกรรวย												
ข้าว	7	-	50	140	100	150	400	200	400	1,440	3,000	1,560
ถั่วเหลือง	7	-	150	150	160	240	400	200	250	1,550	3,000	1,450

- หมายเหตุ
1. เกษตรกรผู้ปลูกข้าวกับถั่วเหลืองเป็นบุคคลเดียวกันและใช้พื้นที่เดียวกัน
 2. ค่าแรงของครัวเรือนไม่ได้นำมาคิด
 3. ค่าแรงการทำนาเป็นข้าวได้นำมาคิดเป็นเงินด้วย ราคาถังละ 40 บาท
 4. ผลผลิตถั่วเหลืองประมาณ 20 - 25 ถัง/ไร่ ราคาถังละ 110 - 120 บาท (ปี พ.ศ. 2535 - 2536)
 5. ผลผลิตข้าวต่อไร่ ประมาณ 65 - 75 ถัง/ไร่
 6. เกษตรกรเช่าและเกษตรกรปานกลางผลิตในพื้นที่ประมาณ 3 - 5 ไร่ ส่วนเกษตรกรรวยผลิตในพื้นที่ประมาณ 6 - 10 ไร่ขึ้นไป

จากตารางที่ 6.3 ในกรณีเกษตรกรทั้งสองหมู่บ้าน ทั้งเกษตรกรที่ต้องเช่าที่ทำกิน เกษตรกรปานกลาง และเกษตรกรราย เป็นผู้ผลิตที่พึ่งพาทุนในการผลิต โดยเฉพาะการลงทุนซื้อ เมล็ดพันธุ์ (ซึ่งการผลิตดั้งเดิมเคยเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้เอง) และเมื่อต้องการผลผลิตสูงในการผลิต ทำให้ต้องดูแลอย่างดี จะต้องใส่ปุ๋ย ฉีดยาฆ่าแมลง เพิ่มฮอร์โมน และการจ้างแรงงานในการ ดำเนินการทั้งปลูก ไถ และเก็บเกี่ยว จากเดิมเคยใช้แรงงานร่วมกัน เพื่อที่จะลดต้นทุนในการ ผลิต แม้แต่ค่าแรงที่เคยจ่ายเป็นข้าววันละ 1 ถังก็เลิกไป รับค่าแรงเป็นเงิน เพราะราคาข้าว 1 ถัง เท่ากับ 40 บาท (ปี 2535) แต่ถ้าค่าจ้างเป็นเงินจะได้ 60 บาทต่อวัน ต้นทุนของ เกษตรกรเช่าอีกอย่างหนึ่งคือจะต้องเพิ่มค่าใช้จ่ายสำหรับการเช่าอีก

เกษตรกรทั้งสองหมู่บ้านจะปลูกข้าวเหลืองหลังฤดูการทำนาเป็นพืชเศรษฐกิจ เพราะ ความเหมาะสมทางกายภาพ (ปลูกในที่นา) และผลผลิตต่อไร่สูง ทำให้เป็นพืชเพื่อการค้าหลักของ เกษตรกร แต่ต้องใช้ต้นทุนซึ่งต่อมาต้นทุนในการผลิตสูงขึ้นทั้งปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ฮอร์โมน แต่ราคา ข้าวเหลืองไม่สูงขึ้น จึงเป็นความเสี่ยงของเกษตรกร การที่ต้องแบกรับภาระต้นทุนสูงแต่ราคาขายไม่ สามารถกำหนดเอง ในความเป็นจริงแล้ว เกษตรกรบางรายจะกู้เงินมาลงทุนปลูกข้าวเหลือง แต่ ก็ได้นำเงินจำนวนจากที่กู้มาเป็นค่าใช้จ่ายในการปลูกข้าวด้วย จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรราย จะลงทุนสูง เพราะมีศักยภาพในการกู้เงินจากแหล่งทุนแล้วนำเงินทั้งหมดมาลงทุน เพราะมีที่ดินที่มี เอกสารสิทธิ ทำให้ได้ผลผลิตจะได้มากกว่า เกษตรกรปานกลางและเกษตรกรผู้เช่า ที่มีจะนำ เงินทุนมาใช้ในชีวิตประจำวันด้วย จึงลงทุนได้น้อย และได้ผลผลิตไม่ดีนัก

จากตารางจะพบว่าค่าใช้จ่ายต้นทุนการผลิตของเกษตรกรจะใช้มากในการบำรุงผลผลิต เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดี ส่วนตัวเลข ทั้งต้นทุนและกำไรของเกษตรกรทั้ง 3 สถานภาพใกล้เคียงกัน กำไรจากการผลิตจะเห็นได้ชัดเจนขึ้นอยู่กับจำนวนพื้นที่เพาะปลูก ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเกษตรกรเช่า และเกษตรกรปานกลางจะปลูกเนื้อที่ประมาณ 3 - 5 ไร่ ส่วนเกษตรกรรายจะปลูกประมาณ 6 - 10 ไร่ขึ้นไป เช่นกรณีของลุงดี ปลูกทั้งข้าวและข้าวเหลืองขายใช้พื้นที่เพาะปลูก 17 ไร่ สามารถ หาทุนมาดำเนินการได้ และเหลือกำไรจากการหักค่าใช้จ่ายแล้ว ส่วนนายบุญสมนั้นปลูกทั้งข้าวไว้ กินและปลูกข้าวเหลืองขายใช้พื้นที่ 4 ไร่ กู้ธนาคารมาลงทุนและซื้อกินด้วย ดูแลไม่เต็มที่นัก ทำให้ ได้ผลผลิตไม่ค่อยดี ขายแล้วมีเงินเหลือไม่พอใช้เงินต้นแก่ธนาคาร

เมื่อพิจารณาตัวเลขผลผลิตที่ได้แต่ละปีจะมีกำไร แต่เกษตรกรที่กู้เงินมาลงทุน โดยเฉพาะเกษตรกรเช่าและเกษตรกรปานกลางนั้น หากกู้มา 30,000 บาท จะต้องใช้ทั้งเงินต้นและ

เป็นดอกเบี้ยยคืนภายใน 3 ปี ปีแรกจะต้องจ่ายทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยจำนวน 13,600 บาท ปีที่สองจะจ่ายจำนวน 12,400 บาท และปีสุดท้ายจะจ่ายจำนวน 11,200 บาท หากปีไหนไม่สามารถชำระเงินต้นได้ก็ต้องส่งดอกเบี้ยก่อน (ดอกเบี้ยร้อยละ 12) ส่วนเกษตรกรรายจะกู้มากกว่า คือจำนวน 50,000 บาท แต่ระยะเวลาการชำระคืน 3 ปีเหมือนกัน ดังนั้นในปีแรกจะต้องจ่ายทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยเป็นเงินประมาณ 22,666 บาท ปีที่สองจ่ายประมาณ 20,666 บาท และปีที่สามจ่ายประมาณ 16,866 บาท (เงื่อนไขการชำระเงินอาจเปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของลูกค้าและทางธนาคารจะเป็นผู้กำหนด) เมื่อเทียบกับรายได้แล้วเกษตรกรที่ผลิตเหลือเงินเฟียงเล็กน้อย หากไม่พอชำระจะต้องขายข้าวและไปรับจ้างหาเงินซื้อข้าวกิน เกษตรกรบางรายก็จากแหล่งทุนหนึ่ง ไปใช้ที่อีกแหล่งทุนหนึ่งก็มี ดังนั้นจะพบว่าเมื่อเกษตรกรสามารถใช้หนี้หมดจึงจะกู้ได้ใหม่ แต่ในความเป็นจริง เกษตรกรใช้เงินหมดไปแล้วในปีแรก ทั้งการลงทุนและใช้จ่ายประจำวัน ในปีต่อไปไม่มีเงินทุนจำเป็นต้องหาแหล่งทุนใหม่กู้อีก ทำให้เกษตรกรต้องเป็นหนี้อยู่ตลอดเวลา การชำระเงินต้นจึงเป็นไปได้ยาก และหากปีไหนผลผลิตไม่ดี จะต้องขอผ่อนชำระไปอีก ซึ่งพบว่าในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา เกษตรกรจนและเกษตรกรเช่าไม่สามารถชำระหนี้ได้ตามกำหนดถึงร้อยละ 90 ของเกษตรกรสองหมู่บ้านที่ภูษาคามลงทุน (สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ ธกส.)

ความพยายามที่เกษตรกรใช้ทุนผลิตในปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรเสมือนเป็นผู้นำเงินให้กับแหล่งทุนตัวเอง เพราะผลิตได้มาเท่าไรก็ต้องชำระหนี้แหล่งทุนหมด เกษตรกรหลายรายบอกว่าปลูกข้าวเหลือเงินที่แรกก็พอเหลือเงินบ้าง แต่ต่อมากอะไรก็ต้องซื้อหมด ลงทุนทุกอย่างแต่ราคาเท่าเดิม ขายได้เงินก็ใช้แต่ดอกเบี้ย แล้วจะเอาที่ไหนมาซื้อกิน เกษตรกรส่วนหนึ่งยังต้องทผลผลิตต่อไปเพราะเป็นภาระผูกพัน แม้จะตกอยู่ภายใต้วงจรการเป็นหนี้ตลอดไป หากหาทางออกไม่ได้ ในที่สุดครอบครัวของนายบุญและนายวีระก็หาทางปลดหนี้ด้วยการขายที่ดินทำกิน เหลือเงินอีกเล็กน้อย และคิดว่าจะไปหางานทำในเมือง ซึ่งยังไม่ทราบว่าทำงานอะไร นายบุญบอกว่าหากเปรียบเทียบกับ 8 ปีที่แล้ว แม้จะไม่ร่ำรวยอะไร แต่ก็มีกินไม่อดอยาก แต่ปัจจุบันรู้สึกลำบากพึ่งใครก็ไม่ได้ เหมือน ๆ กันหมด (สัมภาษณ์นายบุญและนายวีระ)

ในสภาวะการณ์ที่ประสบปัญหาจากการพึ่งพาทุนที่เห็นได้ชัดเจนคือ เกษตรกรหลายรายที่เป็นหนี้ยืมบอกว่าเมื่อก่อนไม่มีใครมีหนี้สิน ทำมาหากินกันมาแบบไม่มีใครเป็นเจ้าหนี้และเป็นลูกหนี้ แต่ปัจจุบันชีวิตเกษตรกรของพวกเขาต้องกลายเป็นกรรมกร หากไม่ชวนขายรับจ้างจะไม่มีเงินใช้จ่ายซื้อกิน ลูกบ้านจึงนับได้ว่าเป็นตัวแทนของเกษตรกรอีกหลายครัวเรือนที่ตกอยู่ในสภาพเดียวกัน

กล่าวถึงชีวิตอย่างท้อแท้ที่ต้องแบกรับภาระในการหาเงินมาใช้หนี้ให้แก่ ธกส. ให้ทันในปี 2538 ทั้งเงินต้นและดอกเบี้ย "ลุงไม่รู้จะหาเงินที่ไหน หนี้มันมาก เขาคงไม่ใจร้ายยัดที่นาลงไป" หนี้สินนับหมื่นบาทที่กลายเป็นบ่วงผูกมัดชีวิตในบั้นปลายของลุงปิ่นและเกษตรกรอีกหลายครัวเรือน ส่วนใหญ่จะเป็นเกษตรกรสถานภาพปานกลาง เพราะเกษตรกรเหล่านี้กู้เงินมาแล้วนำมาใช้สอยประจำวันด้วย จึงลงทุนได้น้อย ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย จึงไม่สามารถหาเงินมาชำระหนี้ได้ตามกำหนดเวลา (สัมภาษณ์ลุงปิ่น)

ปรากฏการณ์ในทำนองเดียวกันเมื่อเกษตรกรต้องตกอยู่ในกระแสของการผลิตเพื่อขาย แล้วต้องพึ่งพาทุนและประสบปัญหาเป็นหนี้ ถึงกับต้องสูญเสียที่ดินทำกิน และทำให้ทั้งแรงงานและความสามารถในการวิชาชีพระของเกษตรกร รวมทั้งประเพณีวัฒนธรรมทางการผลิตสลับเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง เมื่อไรที่ดินทำกิน โครงสร้างของสถาบันทางสังคมที่เคยร่วมกันผลิตโดยไม่ต้องพึ่งพาทุนและปัจจัยภายนอกถูกทำลายไป ตัวอย่างจากการศึกษาของอานันท์ในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกษตรกรนายทุนนอกจากจะเป็นผู้ถือครองที่ดินขนาดใหญ่ในหมู่บ้านแล้ว ยังเป็นผู้มีอิทธิพลเกี่ยวกับอำนาจในท้องถิ่น พวกเขามีรายได้เป็นกอบเป็นกำอันเนื่องมาจากระบบการผลิตเพื่อการค้า ซึ่งเริ่มในปี ค.ศ. 1970 เป็นผลมาจากนโยบายของรัฐและจากโครงการให้สินเชื่อของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) ในปี ค.ศ. 1975 ได้ปล่อยเงินกู้ในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 12 ต่อปี ให้เกษตรกรในเงื่อนไขผ่อนชำระส่งคืนภายใน 3 ปี ซึ่งพบว่าเกษตรกรลูกหนี้รายย่อยหลายคนไม่สามารถชำระเงินกู้คืนได้ เนื่องจากความล้มเหลวทางการเกษตร จึงไม่สามารถกู้ได้อีก ทำให้เกษตรกรรายย่อยต้องพึ่งพาเงินกู้อื่นในหมู่บ้าน ซึ่งต้องเสียดอกเบี้ยถึงร้อยละ 60 ต่อปี เป็นการตอกย้ำภาระหนี้สินซ้ำไปอีก จึงต้องขายที่ดินใช้หนี้ในที่สุด (Anan 1988 : 123 - 132)

แสดงให้เห็นถึงความสูญเสียที่ดินตลอดจนความสามารถที่จะผลิตต่อไปได้ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการผลิต และการเข้าสู่ระบบการผลิตที่แตกต่างกันของเกษตรกรแต่ละสถานภาพสืบเนื่องจากการถือครองที่ดินและการมีเอกสารสิทธิ โดยเฉพาะเกษตรกรในสองหมู่บ้านกรณีศึกษามีเพียงเกษตรกรรายและปานกลาง ซึ่งเป็นเกษตรกรส่วนน้อยที่สามารถกู้ยืมเงินได้ และเกษตรกรปานกลางที่ถือครองที่ดินน้อย แต่กู้เงินมาใช้จ่ายประจำวันด้วย ทำให้ฐานการผลิตไม่เพียงพอต่อการเข้ามาทำการผลิตแบบใช้ทุน จึงส่งผลต่อการเกิดความสูญเสียได้เร็ว และเพิ่มจำนวนมากขึ้นเมื่อเทียบกับเกษตรกรรายซึ่งกู้เงินมาลงทุนอย่างเดียวอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย

ปัญหาการพึ่งพาปัจจัยจากภายนอก

ปัญหาการผลิตของเกษตรกรในหมู่บ้านการศึกษาทั้งสอง นอกจากปัญหาการพึ่งพาทุนแล้ว นำไปสู่ความไม่มั่นคงต่อเกษตรกรแล้ว เทคโนโลยีต่าง ๆ ถือว่าเป็นปัจจัยภายนอกที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการผลิตเพื่อการค้าเป็นอย่างมาก แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับของการพึ่งพาของเกษตรกรแต่ละสถานภาพด้วย เช่น การตัดสินใจในการเลือกใช้เมล็ดพันธุ์ของเกษตรกรที่ผลิตเพื่อยังชีพนั้น เขาไม่ได้คำนึงถึงกำไรสูงสุดเป็นหลัก แต่เขาต้องมองถึงหลักประกันการพอมีพอกินไว้ก่อน ที่เกิดจากภูมิปัญญาที่สั่งสมมา ด้วยการสังเกตและปฏิบัติการมาหลายอายุคนเป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม โดยเลือกใช้พันธุ์ที่เสี่ยงต่อการเสียหายน้อยที่สุด เช่น เกษตรกรที่มีนาแปลงเดี่ยว จะไม่พร้อมที่จะเปลี่ยนจากพันธุ์ข้าวพื้นเมือง ไปใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวใหม่ที่ให้ผลผลิตสูง แต่ต้องพึ่งพาฝน และปัจจัยภายนอกต่าง ๆ เกษตรกรมองว่ามีความเสี่ยงสูง ผิดกับเกษตรกรที่มีที่นาหลายแปลง ซึ่งพร้อมที่จะใช้เมล็ดพันธุ์ใหม่ แต่หลักการดังกล่าว เปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากวัตถุประสงค์ในการผลิตได้เปลี่ยนไปเพื่อขายเป็นหลัก เกษตรกรจึงต้องการผลผลิตที่สูง ภายใต้การส่งเสริมจากรัฐและทุน ที่เข้ามามีบทบาทต่อระบบการผลิตของชุมชนทุกขั้นตอน ความจำเป็นที่จะต้องใช้เทคโนโลยีเพื่อให้ได้ผลผลิตตามที่ต้องการของตลาด จึงถูกนำเข้าสู่ระบบการผลิตของชุมชนมากขึ้น

โดยเฉพาะกรณีเกษตรกรในหมู่บ้านการศึกษาทั้งสองนั้น หลังจากที่ได้รับการส่งเสริมจากรัฐ ได้เปลี่ยนพันธุ์ข้าวนาปีจากพันธุ์พื้นเมืองมาใช้ข้าวพันธุ์ กข.6, กข.8, กข.10 และข้าวเหนียวสันป่าตอง และพบว่าประมาณร้อยละ 90 ของผู้ปลูกข้าวนาปีจะใช้พันธุ์ข้าว กข. 6 เพราะใช้ระยะเวลาสั้น (ชาวบ้านเรียกว่าข้าวเบา ใช้น้ำไม่มาก) เนื่องจากเกษตรกรจะต้องใช้น้ำที่นาปลูกถั่วเหลืองหลังฤดูการทำนา เป็นสาเหตุที่ทำให้เกษตรกรต้องพึ่งพาพันธุ์ข้าวจากภายนอก

ปัญหาที่พบจากการเปลี่ยนพันธุ์ใหม่ก็คือ เกษตรกรต้องหาซื้อพันธุ์ข้าว (ชาวบ้านเรียกว่าข้าวเชื้อ) ในปริมาณ 5 - 6 กิโลกรัม/ไร่ เนื่องจากข้าวพันธุ์ใหม่ไม่สามารถเก็บไว้ได้นาน มีความชื้นสูง และทำให้เมล็ดลีบ แม้จะเคยมีเกษตรกรบางรายเก็บไว้โดยการคลุกยา เมื่อยามขาดแคลนจะขายหรือนำมาบริโภคไม่ได้จึงเลิกไป การซื้อเมล็ดพันธุ์เริ่มสร้างปัญหาต่อเกษตรกร เช่น กรณีของอินป๊ะบอกว่าต้องหาซื้อข้าวเชื้อทุกปี และหายากขึ้น เพราะในหมู่บ้านไม่มีใครเก็บไว้ส่วนใหญ่จะซื้อจากสหกรณ์การเกษตร ถึงละ 50 บาท แสดงให้เห็นว่าแม้แต่เมล็ดพันธุ์ที่เกษตรกรเคยเก็บไว้เอง ก็ยังต้องถูกควบคุมและพึ่งพาซื้อหาแต่ละปี ความสามารถและอำนาจของเกษตรกรเริ่มถูกวิตรอนไป

ส่วนเมล็ดพันธุ์ข้าวเหลืองที่เกษตรกรทั้งสองหมู่บ้านปลูกอยู่ในปัจจุบันคือ พันธุ์ สจ. 4, พันธุ์ สจ.5 และ ชม.60 และพบว่าเกษตรกรร้อยละ 95 ใช้เมล็ดพันธุ์ ชม.60 เนื่องจากมีลำต้นเตี้ยแต่เมล็ดมาก โดยใช้เมล็ดพันธุ์ 10 กิโลกรัม/ไร่ และต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ทุกปี ราคาถึงละ 150 บาท เช่นเดียวกับพันธุ์ข้าว

ทั้งเมล็ดพันธุ์ข้าวและเมล็ดพันธุ์ข้าวเหลืองที่กล่าวมานั้น เกษตรกรผู้ผลิตบอกว่าหากจะให้ผลผลิตสูงต้องใช้ยาฆ่าแมลง ปุ๋ย ฮอร์โมน และขาดน้ำไม่ได้ ต้องดูแลอย่างดี ผิดจากหลักการเดิมของการใช้เมล็ดพันธุ์พื้นเมือง ลุงดีเล่าว่า ข้าวพื้นเมืองถึงแม้จะผลผลิตน้อย แต่ไม่ต้องดูแลมาก และประกันได้ว่าถ้าใครปลูกจะได้ข้าวกินทุกปี และในปีที่ผ่านมา (ปี 2535) พันธุ์ข้าวที่ปลูกไม่สามารถทนต่อสภาพอากาศที่ร้อนจัดทำให้เกิดโรคไหม้คอรวง ผลผลิตเสียหายเกือบทุกครอบครัว แต่เกษตรกรที่ปลูกข้าวไร่พันธุ์พื้นเมือง ชาวบ้านเรียกว่าข้าวส้าว ซึ่งสามารถเก็บไว้ได้นาน และทนทานต่อสภาพแวดล้อม ใช้น้ำน้อย แม้จะให้ผลผลิตต่ำเมื่อเทียบกับการทำนาปี และไม่ต้องดูแลมาก ทั้งยังประกันความมั่นคงในการมีข้าวกิน เพราะไม่ได้รับความเสียหายจากโรคไหม้คอรวงเหมือนข้าวนาปีที่เปลี่ยนกันมาหลายพันธุ์ (สัมภาษณ์ลุงดี)

จากการเปลี่ยนพันธุ์ใหม่ทั้งข้าวและข้าวเหลืองนั้นให้ผลผลิตสูง แต่อ่อนแอต่อสภาพแวดล้อม โรค แมลง มีความต้องการปุ๋ยและน้ำในปริมาณที่พอเพียง หากไม่สามารถจะควบคุมการผลิตได้จะทำให้เสียหายทั้งหมดได้ เป็นสาเหตุที่ทำให้เกษตรกรต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ตามมา คือ

เทคโนโลยีรวมทั้งอุปกรณ์ในการผลิต เป็นปัจจัยภายนอกที่เข้ามามีบทบาทต่อการผลิตเพื่อที่จะเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้สูง ทั้งยังเป็นเครื่องทุ่นแรงแทนแรงงานคนและสัตว์ที่ชุมชนดั้งเดิมเคยใช้มาก่อน สามารถทำงานได้มากและรวดเร็ว โดยเฉพาะการใช้รถไถเดินตาม สามารถทำให้ไถนาในช่วงที่ฝนยังไม่ตก และไถได้เร็ว วัณระยะเวลากการเตรียมดิน จากข้อได้เปรียบเรื่องเวลานี้เอง ทำให้การใช้เทคโนโลยีที่แทนแรงงานคนและสัตว์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในจังหวัดเชียงใหม่ จึงกล่าวได้ว่า ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจ พ.ศ. 2503 ที่เน้นการส่งเสริมโครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยีของรัฐ ทำให้มีการใช้ที่ดินเพื่อการผลิตเข้มข้นมากขึ้น เพราะปัจจัยภายนอกเป็นตัวเร่ง การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจในบ้านภาค เชียงใหม่ ซึ่งมีการขยายตัวของนิคมพาณิชย์หลังฤดูการทำนา ที่รัฐยังได้เข้ามาหาทุนให้แก่เกษตรกรอีกด้วย (Cohen 1981 : 59 - 80)

ในกรณีของหมู่บ้านกรณศึกษาสองหมู่บ้านนั้นพบว่ามี การใช้เทคโนโลยีและอุปกรณ์การผลิตทำการผลิตแทนแรงงานสัตว์ เพื่อเปรียบเทียบกับสองหมู่บ้านที่จะชี้ให้เห็นถึงระบบการผลิตนั้นต้องพึ่งพา

เทคโนโลยีแตกต่างกันอย่างไร และเกษตรกรแต่ละสถานภาพสามารถเข้าถึงเทคโนโลยี แล้วส่งผลกระทบต่อระบบการผลิต และการใช้ทรัพยากรอย่างไร ซึ่งดูได้จากตารางที่ 6.4

ตารางที่ 6.4 การใช้เครื่องจักรกลและอุปกรณ์ในการผลิตของ 2 หมู่บ้าน

รายการ/หมู่บ้าน	บ้านปางฮ้าง	บ้านปางม่วง
รถไถเดินตาม	2	7
เครื่องนวดข้าว	-	2
เครื่องสูบน้ำ	2	5
รถตัดหญ้า	4	10
โรงสีข้าว	1	2
เครื่องพ่นยา	12	50

จากตารางที่ 6.4 พบว่ามีรถไถเดินตามในบ้านปางฮ้าง 2 คัน และในบ้านปางม่วง 7 คัน แต่เกษตรกรที่ทำนาปีใช้รถไถเดินตามทั้งหมด เกษตรกรบางรายไม่สามารถเป็นเจ้าของได้ เพราะไม่มีเงินซื้อ แต่ก็ใช้วิธีจ้าง ซึ่งมี 2 ลักษณะ ลักษณะแรกเป็นการจ้างรถไถโดยให้ค่าจ้างเป็นข้าว 15 ถัง/ไร่ ส่วนลักษณะที่สองจ่ายค่าจ้างเป็นเงิน 400 บาท/ไร่ ในกรณีที่รถไถเดินตามในบ้านปางฮ้างมีน้อย เพราะเกษตรกรมีพื้นที่ราบน้อย และส่วนใหญ่ปลูกข้าวไร่และทำสวน ความจำเป็นใช้รถไถเดินตามจึงน้อยไปด้วย

พบว่าเกษตรกรรายมีโอกาสนี้จะสามารถจะกู้เงินมาซื้อรถไถเดินตามได้ นอกจากจะนำมาไถนาของตนเองแล้ว ยังสามารถนำไปรับจ้างไถนาของเกษตรกรที่ไม่สามารถมีรถไถนาด้วย แต่ยังไม่เพียงพอในฤดูกาลทำนา ได้ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรจนในกรณีของนายปวน ที่ต้องทำนาลำช้าเพราะต้องรอรถไถรับจ้าง ทำให้ฝนทิ้งช่วงไปก่อน ส่วนเหตุที่ทำให้เกษตรกรต้องเลิกใช้แรงงานสัตว์เนื่องจากการเปลี่ยนพันธุ์ข้าวใหม่ จะทำให้ข้าวพันธุ์ใหม่ที่หวานกล่ำไว้นั้นแก่เกินไป หากยังใช้แรงงานสัตว์อยู่จะทำให้ลำช้า ทั้งฤดูฝนก็มีระยะเวลาล้นลง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการ

ใช้รถไถเดินตามจะส่งผลกระทบต่อความล้มเหลวทางด้านการผลิต คือต้องมีการจ้างแรงงานจำนวนมากในคราวเดียวกัน เพื่อที่จะดำนาให้สอดคล้องกับการไถที่ได้คราวละมาก ๆ หรือรับให้ตรงกับระยะเวลากับกล้าที่หว่านไว้จะแก่เกินไป และสอดคล้องกับฤดูกาล เป็นสาเหตุหนึ่งที่เกษตรกรผู้ผลิตต้องจ้างแรงงาน หากการเอามือเอาริ้วจะเกิดความเสียหายได้

ส่วนปัจจัยการผลิตอีกชนิดหนึ่งคือ เครื่องนวดข้าวเหลืองนั้น เมื่อเกษตรกรทั้งสองหมู่บ้านได้รับการส่งเสริมให้ปลูกข้าวเหลือง ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่สามารถทำรายได้ให้แก่เกษตรกรที่มีพื้นที่นา เพราะเกษตรกรใช้พื้นที่นาปลูกข้าวเหลืองหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าวนาปีแล้ว พบว่าในนาบางแห่งไม่มีเครื่องนวดข้าวเหลือง แต่มีอยู่ในหมู่บ้านปางม่วง 2 เครื่อง เพราะเครื่องนวดข้าวเหลืองมีราคาแพงถึงกว่าสองหมื่นบาท เกษตรกรรายย่อยทั้งสองหมู่บ้านจึงใช้วิธีจ้างไม่ และจะต้องรีบก่อนที่ฝนจะตกมาทำให้เปียกและมีความชื้นแล้วจะเสียหาย ค่าจ้างไม่จึงเป็นต้นทุนที่เกษตรกรต้องมีย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

เทคโนโลยีอีกชนิดหนึ่งที่เข้ามามีบทบาทแทนระบบเหมืองฝาย ที่จะคอยควบคุมการใช้ประโยชน์จากน้ำในลำห้วย ตามวัตถุประสงค์ที่หวังจะได้ผลผลิตที่สูง ถ้าหากสามารถมีน้ำเพียงพอสำหรับเมล็ดพันธุ์ใหม่ และพบว่ามีการใช้เครื่องสูบน้ำในนาบางแห่ง 2 เครื่อง และบ้านปางม่วง 5 เครื่อง เพื่อที่จะสูบน้ำจากลำห้วยเข้ามาใช้ทำนาในฤดูฝนและปลูกข้าวในฤดูแล้ง โดยไม่ต้องทำเหมืองส่งน้ำอย่างที่เคยทำมา ในกรณีนี้เห็นได้จากการทำนาและปลูกข้าวเหลืองของลุงดีที่ใช้เครื่องสูบน้ำจากลำห้วยแม่ฮ้าว ลุงดีเล่าให้ฟังว่า แต่ก่อนก็ทำเหมืองฝาย พอถึงปัจจุบันหาแรงงานไปช่วยทำเหมืองฝายยาก และเสียเวลามาก จากการที่มีเครื่องสูบน้ำทำให้เกษตรกรซึ่งสามารถมีเครื่องสูบน้ำและอยู่ต้นน้ำ จะสามารถใช้น้ำได้มาก แต่สำหรับเกษตรกรที่อยู่ปลายน้ำต้องประสบปัญหาขาดน้ำ และทำให้ผลผลิตทั้งข้าวและข้าวเหลืองไม่ได้ผลผลิตที่ดี แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงจากหลักการของระบบเหมืองฝายในการที่จะต้องจัดสรรปันส่วนน้ำกันอย่างทั่วถึง และเป็นธรรม ไม่ว่าจะอยู่ต้นน้ำหรือปลายน้ำก็ตาม

เนื่องจากหน้าที่ของเหมืองฝายที่เคยตอบสนองระบบเศรษฐกิจในระบบการผลิตของชุมชนที่สอดคล้องกับธรรมชาติ แต่ไม่สามารถจะตอบสนองระบบการผลิตที่เน้นปริมาณจำนวนมากจากการเพาะปลูกทั้งในฤดูกาลและนอกฤดูกาล หน้าที่ที่เคยใช้น้ำไม่มากเกินไป และมีการแบ่งปันการใช้ทรัพยากรน้ำภายใต้ความร่วมมือของกลุ่มผู้ใช้เหมืองฝายแต่ละแห่งหมดไป และจากการเข้ามาซื้อที่ดินของกลุ่มทุนนั้น ถ้าเป็นกลุ่มเหมืองฝายเล็ก ๆ ถ้าซื้อได้ที่หัวนา หรือหัวหน้าเหมืองฝายก่อน จะ

ทำให้องค์การเหมืองฝายแตกสลายได้ง่าย แสดงให้เห็นว่าการใช้ทรัพยากรน้ำในบริบทนี้เป็นการใช้ในระบบปัจเจกบุคคล ในทำนองที่ว่าเมื่อใครยวสาวได้สาวเอา อำนาจการใช้ทรัพยากรก็จะตกอยู่กับผู้ที่มีศักยภาพเท่านั้น Calavan พบว่า การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ถือว่ากระทบต่อชุมชน เพราะในชุมชนเกษตรกรรมนั้น สามารถปรับตัวภายใต้ความร่วมมือกันที่จะทำการผลิตจนกลายเป็นองค์การของชุมชน ที่มีศักยภาพสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมาจากการบอกเบิกที่ดินทำกินและสร้างระบบเหมืองฝาย ที่แสดงถึงความสามารถในการควบคุมและจัดการทรัพยากรร่วมกันขององค์การผู้ใช้น้ำในชุมชน (Calavan 1981 : 237 - 246)

ส่วนรดตัดหญ้าซึ่งพบในบ้านปางฮ้าง 4 เครื่อง และในบ้านปางม่วง 10 เครื่องนั้น ได้เข้ามามีบทบาทต่อการใช้แรงงานของเกษตรกรรับจ้างที่เคยไปรับจ้างถางหญ้าในสวนและในไร่ แต่ปัจจุบัน เจ้าของสวนและไร่จะใช้รดตัดหญ้า เป็นการลดโอกาสของเกษตรกรรับจ้างในหมู่บ้านทั้งสองเป็นอย่างยิ่ง

ส่วนโรงสีข้าวในบ้านปางฮ้างที่มีอยู่ 1 โรง เจ้าของโรงสีเป็นผู้ผลิตข้าวรายใหญ่ที่สุดในหมู่บ้าน และยังรับซื้อข้าวเปลือกจากชาวบ้านมาเป็นข้าวสารขายด้วย (ราคาข้าวเปลือกถึงละ 40 บาท ส่วนราคาข้าวสารถึงละ 140 บาท ในปี 2535) สำหรับโรงสีในบ้านปางม่วงมี 2 โรง ทั้งสองโรงเจ้าของไม่ได้ทำนา ดำเนินกิจการโรงสีโดยการรับจ้างสีข้าวและรับซื้อข้าวมาสีให้ขาย ทำให้เกษตรกรทั้งสองหมู่บ้านเลิกตำข้าวกินเอง หันมาใช้กิจการของโรงสีแทน แต่พบว่ามีเกษตรกรที่ปลูกข้าวไร่เท่านั้น จะไม่ให้มาข้าวไร่ไปสี ยังคงใช้วิธีการตำและผัดแบบดั้งเดิมอยู่ นายจันต์บอกว่าถ้าให้โรงสีสีแล้วเมล็ดข้าวจะหักและกินไม่อร่อย

โรงสีทั้งสองหมู่บ้านเป็นแหล่งเงินกู้สำหรับเกษตรกรที่ไม่สามารถไปกู้จากสถาบันการเงินของรัฐได้ ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่ไม่มีเอกสารสิทธิที่ดิน หรือเป็นหนี้ธนาคารอยู่ และไม่สามารถกู้ได้ใหม่ เมื่อจะทำนาต้องหาเงินเป็นต้นทุนในการผลิต รวมทั้งค่าใช้จ่ายประจำวัน โดยโรงสีจะให้เงินกู้หรือข้าวไปกิน เมื่อผลผลิตออกมาก็จะหักลบกลบหนี้กัน บางครัวเรือนนอกจากจะไม่เหลือข้าวไว้กินแล้ว ยังไม่สามารถใช้หนี้ได้หมดด้วย เช่น กรณีของนางผัน กู้เงินจากโรงสีมา เมื่อได้ข้าวมาจึงใช้หนี้ไปทั้งหมด เสมือนหนึ่งทำนาให้โรงสีไป ส่วนกรณีของนายชัยนั้นไม่มีเงินมารับจ้างเก็บเกี่ยวจึงขายเหมา หรือชาวบ้านเรียกว่าขายเขี้ยวให้โรงสีไปเก็บเกี่ยวเอาเอง นายชัยบอกว่าดูเหมือนว่าใครจะทำอะไรก็แล้วแต่ นายทุนมีเงินเอาไปเสียหมด ทั้ง ๆ ที่ตัวเองเหนื่อยเหลือเกิน

สำหรับเครื่องพ่นยาที่มีในหมู่บ้านปางฮ้าง 12 เครื่อง และบ้านปางม่วง 50 เครื่องนั้น เป็นชนิดที่ราคาไม่แพง ใช้งานง่าย และใช้ได้ดีกับสวน นา และไร่ และพบว่าเกษตรกรผู้ผลิตจะใช้สารเคมีทุกครัวเรือน เช่นกรณีของนายฮุ่น ซึ่งใช้สารเคมีทั้งทำนา ปลุกถั่วเหลือง และสวนผลไม้ เล่าให้ฟังว่า แมลงจะเข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้น สังเกตได้จากเวลามีการเผาป่า แมลงจะมากอาศัยอยู่ในสวนผลไม้ ส่วนสาเหตุที่เกษตรกรใช้สารเคมีจำนวนมากเพราะข้าวกับถั่วเหลืองพันธุ์ที่ปลูกอยู่ในปัจจุบันจะให้ผลผลิตสูง แต่ต้องใช้สารเคมีฆ่าเชื้อราอย่างน้อย 1 ครั้ง รวมทั้งแมลงด้วย มิเช่นนั้นหากผลผลิตไม่ดี จะไม่คุ้มทุนที่เสียไป

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าในปัจจุบัน เกษตรกรทั้งสองหมู่บ้านที่ทำนาและปลูกถั่วเหลืองหรือทำสวนผลไม้ได้มีการใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ฮอร์โมน และสารเคมีต่าง ๆ (ดูจากตารางที่ 6.4) นับว่าเป็นปัจจัยการผลิตจากภายนอกที่เข้ามามีบทบาทต่อการผลิตของเกษตรกรที่หวังจะเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้สูง ซึ่งพบว่าเกษตรกรผู้ผลิตใช้สารเคมีถึงร้อยละ 90 ส่วนเกษตรกรที่ใช้น้อยคือเกษตรกรที่ปลูกข้าวไร่ เช่นกรณีของนายจันดี ไม่ใช้สารเคมีเพราะไม่มีเงินซื้อ และผลผลิตข้าวไร่ก็ยังให้ผลผลิตคงเดิม การปลูกข้าวไร่อยู่ที่เดิมก็เริ่มมีปัญหามากขึ้น ในกรณีของนายฮุ่นซึ่งปลูกข้าวไร่เหมือนกันบอกว่าต้องใช้ยาฆ่าแมลงคลุกเมล็ดพันธุ์ และใช้ฮอร์โมนผสมด้วย เป็นการแสดงถึงการผลิตของเกษตรกรหากจะปลูกพืชจะต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิต เป็นการเพิ่มต้นทุนการผลิต หมายถึงว่าต้องมีทุนในการผลิตด้วย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่มีฐานะดีและผลิตเพื่อขายที่พึ่งพาได้

สำหรับลักษณะการใช้ปัจจัยภายนอกของเกษตรกรนั้น แตกต่างกันตามสถานภาพของเกษตรกรและชนิดของพืชที่ปลูก ส่วนใหญ่จะเน้นความสะดวกและเพื่อประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก และคนที่มีความดีจึงเป็นผู้ที่ใช้เทคโนโลยีมาก ทั้งนี้เพราะปุ๋ย ยาฆ่าแมลงหรือสารเคมีนั้นราคาแพง เช่น ปุ๋ยกระสอบละ 270 - 300 บาท นายฮุ่นนั้นบอกว่าผลผลิตจึงขึ้นอยู่กับว่าใครจะใช้มากหรือน้อย เช่น ถ้าทำนาใส่ปุ๋ย ใส่ฮอร์โมน จะได้ข้าวประมาณ 80 - 90 ถัง/ไร่ ถ้าไม่ใส่ปุ๋ยจะได้ข้าวประมาณ 40 - 50 ถัง/ไร่ แต่สำหรับถั่วเหลืองแล้วเกษตรกรใช้ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหญ้าและฮอร์โมนเร่งการเจริญเติบโตทุกราย และสำหรับฮอร์โมนนั้นนายฮุ่นเล่าให้ฟังว่า ได้ใช้ฮอร์โมนในการปลูกถั่วเหลืองในปี 2535 ผลปรากฏว่าต้นโต อวบ แต่ไม่ออกเมล็ด ทำให้เสียหายทั้งหมด แต่ของคนอื่นไม่เป็นอะไร และมาทราบภายหลังว่าเป็นเพราะใส่ฮอร์โมนมากเกินไป นายฮุ่นยังบอกว่ามีหลายครัวเรือนที่ผ่านมาใช้สารเคมีผิดพลาด เพราะอยากให้ผลผลิตสูง แล้วทำให้ผลผลิตเสียหาย ได้สร้างความกังวลต่อเกษตรกรเป็นอย่างยิ่ง เพราะหากจะไม่ใช้สารเคมีก็กลัวว่าจะได้

ผลผลิตไม่ดี แต่เมื่อใช้สารเคมีทั้งเป็นการเพิ่มต้นทุนและส่งผลกระทบต่อตามมา ซึ่งเกษตรกรที่ใช้สารเคมีก็ทราบดี เช่น จากการบอกเล่าของลุงสม สัตว์น้ำที่เคยเป็นอาหารของเกษตรกรในนาหลายชนิด เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา หายไป และไม่สามารถจะใช้น้ำในลำห้วยดื่มกินได้ เพราะแค่อาบยังทำให้คันตามเนื้อตัวได้ และหากพิจารณาถึงสารตกค้างจากการใช้สารเคมีที่ไหลไปตามลำห้วยและลงสู่แหล่งน้ำในเมืองก็จะส่งผลกระทบต่อคนในเมืองอีกด้วย เพราะบริเวณพื้นที่เพาะปลูกของสองหมู่บ้านกรณีศึกษาอยู่ในเขตต้นน้ำปิงที่ไหลผ่านตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้น การใช้สารเคมีนอกจากจะเป็นการเพิ่มต้นทุนที่เกษตรกรพึงพาอยู่ ยังจะส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและคนอีกจำนวนมาก

สำหรับอำนาจการต่อรองเกี่ยวกับผลผลิตนั้น เกษตรกรที่ปลูกข้าวนาปีและถั่วเหลืองในสองหมู่บ้านกรณีศึกษา ได้เล่าถึงวิธีการจำหน่ายผลผลิตซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ในขณะที่เกษตรกรเฝ้ารอผลผลิตออกมาเพื่อที่จะรับขาย เพราะภาระหนี้สินรวมทั้งค่าใช้จ่ายประจำวันที่ยังติดอยู่ ทำให้เกษตรกรตกอยู่ในสภาวะที่อยากขายมากกว่าคนที่ต้องการซื้อ หากวันนั้นคนซื้อไม่ซื้อก็ไม่เดือดร้อนและเกิดผลเสียหาใช่แก่เขา แต่สำหรับเกษตรกรแล้วรอไม่ได้ จากภาวะที่บีบคั้นอยู่ตลอดเวลา ลุงมีบอกว่าในเมื่อเราอยากขายมากกว่า แล้วจะเอาอะไรไปต่อรองราคากับเขาได้ บางคนก็รอให้ราคาดีจึงจะขาย เก็บไว้ได้สองถึงสามวันไปตามหาคนซื้อมาแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เป็นการยอมคนซื้อนั่นเอง ราคาเท่าไรก็ต้องเอาไว้ก่อน "ลุงลองสังเกตดูมาสามปี ค่าปุ๋ย ค่ายา ค่าอะไรอีกหลายอย่างที่เกษตรกรต้องลงทุนซื้อหามาขึ้นราคาไปเรื่อย ๆ ครั้ง ๆ หนึ่งหลายสิบบาท แต่ราคาถั่วเหลืองของลุงมันก็ขึ้นราคาเหมือนกัน แต่ขึ้นครั้งหนึ่งนับเป็นสตางค์ แล้วลุงจะอยู่ไหวหรือ เรื่องอย่างนี้เกิดขึ้นเป็นปกติ" สะท้อนให้เห็นถึงภาระทางการผลิตจากการพึ่งพาทุนและปัจจัยภายนอกที่จะต้องผลิตในแนวทางของการผลิตเพื่อการค้า และภาระต่าง ๆ ตกอยู่กับเกษตรกรและเป็นตัวบีบรัด ทำให้เกษตรกรไม่มีโอกาสที่จะได้ต่อรองราคาเพิ่มผล อำนาจในการต่อรองในเงื่อนไขดังกล่าวจึงเกิดขึ้นไม่ได้ แสดงถึงการสูญเสียอำนาจอีกประเด็นหนึ่งของเกษตรกร แล้วส่งผลกระทบต่อการค้าขายอยู่ที่ไม่สามารถพึ่งพาทุนและปัจจัยภายนอกได้อีกต่อไปในวิถีการผลิตเพื่อขาย

สรุปได้ว่า เมื่อเป้าหมายการผลิตที่แปรเปลี่ยนนั้นมีผลต่อการสลายของการผลิตแบบพึ่งพาอาศัยกันในชุมชนและใช้ทรัพยากรไม่รุนแรง จากเดิมที่การผลิตเพื่อยังชีพเลี้ยงครอบครัว และแลกเปลี่ยนกันในชุมชนนั้น ได้แปรเปลี่ยนไป เป็นการผลิตเพื่อขาย ซึ่งจะเป็นการผลิตตามความต้องการของตลาดภายนอก แต่ไม่มีอำนาจในการกำหนดราคา มีทั้งผลผลิตที่ไม่ใช่เพื่อการยังชีพ

โดยตรง หรือใช้เป็นอาหารหลักของชุมชน เพื่อที่จะแลกเปลี่ยนผลผลิตมาเป็นเงินและนำเงินไปซื้อปัจจัยการยังชีพและอุปกรณ์การผลิตเข้ามาทดแทน เป็นปรากฏการณ์ของการพึ่งพาภายนอกชุมชน เกษตรกรเป็นทั้งผู้ซื้อและผู้ขาย ยิ่งเกษตรกรทำการเกษตรแบบเข้มข้นมากเท่าใด เกษตรกรต้องผูกพันกับระบบทุนนิยมมากขึ้น เพราะต้องอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่และผ่านกลไกตลาดและการบริโภค จะผลิตอะไรต้องลงทุนและถูกกำหนดจากภายนอกทั้งสิ้น ทั้งระยะเวลาการคืนทุน ดอกเบี้ย ราคาผลผลิต แม้แต่ชนิดพืชก็ต้องปลูกพืชที่ขายได้

การใช้เทคโนโลยีแทนแรงงานคนและสัตว์ เพื่อให้สามารถผลิตได้ทันต่อความต้องการของตลาด และทำการผลิตให้ได้มากขึ้น นอกจากทำให้ต้นทุนสูงขึ้นแล้ว ทำให้เกษตรกรไม่สามารถออกจากการผลิตในระบบตลาดได้ เนื่องจากภาระหนี้สินที่จะต้องชำระ สะท้อนจากการบอกเล่าของเกษตรกรที่เป็นหนี้อยู่ บอกว่าเมื่อก่อนไม่เป็นหนี้สินใคร ไม่มีนายทุน แต่เดี๋ยวนี้จากที่เคยเป็นผู้ผลิตเพื่อขาย มาวันนี้ไม่มีแม้แต่เงินซื้อกิน เปรียบเสมือนเป็นลูกจ้างของธนาคารและนายทุน ในขณะที่ความเป็นอยู่ในปัจจุบันต้องซื้อทุกอย่าง ถ้าไม่รับจ้างก็ต้องอดตาย หลายคนรู้สึทว่าไม่มีทางเลือกไหนได้ และไม่รู้หาทางออกอย่างไรดี เป็นภาวะที่เกษตรกรไม่มีความมั่นคงในการดำรงอยู่ในชุมชน บางคนเร่ร่อนไปตายเอาดาบหน้า ทำงานในเมือง สะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างของสังคมชุมชนที่สามารถควบคุมและจัดการแรงงานถูกทดแทน โดยเทคโนโลยีทำให้เกษตรกรไม่สามารถรวมกลุ่ม เพื่อที่จะช่วยกันผลิตในชุมชนได้อีกต่อไป

จากการพึ่งพาทั้งทุนและปัจจัยภายนอก จึงต้องผลิตตามความต้องการของตลาดแล้ว เกษตรกรยังขาดความรู้ในกลไกของตลาด และไม่มีอำนาจต่อรองราคาพืชผลใดๆ การแลกเปลี่ยนจึงผ่านการขูดรีดส่วนเกินจากระบบทุนนิยม ทั้งระยะเวลาคืนทุน ดอกเบี้ย ราคาผลผลิตถูกกำหนดจากภายนอกทั้งสิ้น เพราะวัตถุประสงค์ของทุน (ฮักส์.) เองนอกจากจะกำหนดเงื่อนไขแล้ว ยังมีอำนาจในการตัดสินใจในการผลิต ซึ่งต้องเป็นการผลิตเพื่อขายอย่างแน่นอน เพราะเป็นหลักประกันของการสูญหายของเงินสินเชื่อกองทุนนั่นเอง (เฮิร์ช 2533: 125 - 127) ยิ่งเกษตรกรทำการเกษตรแบบเข้มข้นมากเท่าใด เกษตรกรก็ต้องผูกพันกับระบบทุนนิยมมากขึ้นเท่านั้น เพราะต้องอาศัยทุนในการซื้อหาเทคโนโลยีและผูกพันผ่านกลไกตลาดและการบริโภคที่เกษตรกรไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นการขาดอำนาจในการควบคุมชะตากรรมของตนเอง การหาเงินใช้ทุนเสมือนหนึ่งเป็นแรงงานรับจ้างในที่ดินของตนเอง การที่เกษตรกรยังเป็นเจ้าที่ดินอยู่ในภาวะปัจจุบัน คือ เกษตรกรยังคงผลิตทั้งเพื่อยังชีพ ผลิตเพื่อขาย หรือทำงานรับจ้างด้วย วิทยาการสรุปว่า

เป็นวิธีการที่ทุนในระบบทุนนิยมสามารถขูดรีดส่วนเกินจากภาคเกษตรได้มากขึ้น โดยไม่ต้องเสียค่าเลี้ยงดูและการผลิตทดแทนขึ้นใหม่ (Reproduction) ของแรงงานภาคเกษตร (วิทยากร เชียงกูล 2527 : 210) เพราะเกษตรกรที่ยังอาศัยอยู่ในชุมชน และพออาศัยโครงสร้างของชุมชน รวมทั้งพึ่งพาป่าในการยังชีพพออยู่ได้ แต่เกษตรกรจะต้องพบกับความลำบากขึ้นเมื่อที่ดินถูกซื้อไปทำธุรกิจบ้านจัดสรร ไม่มีพื้นที่จะได้อาศัยใช้แรงงานอีกต่อไป ต้องออกจากที่ดินไปหางานทำนอกหมู่บ้าน ทั้ง ๆ ที่ไม่ทราบด้วยว่าจะไปรับจ้างทำอะไร ภูมิปัญญาในการดำรงอยู่ที่เคยสั่งสมมาต้องถูกลืมเลือนกันไป ใช้ร่างกายและทักษะใหม่เพื่อแลกกับเงินมาประทังชีวิตให้ได้ เป็นสภาพที่สูญเสียอำนาจที่จะกำหนดชีวิตของตนเอง

2. ปัญหาการพึ่งพาการรับจ้างและการพึ่งพาป่า

การรับจ้างของเกษตรกรในหมู่บ้านกรณีศึกษาสองหมู่บ้านนั้น เกิดขึ้นมาพร้อมกับการตั้งชุมชน เป็นการรับจ้างในลักษณะของการแลกเปลี่ยนเป็นส่วนใหญ่ เพราะเกษตรกรไม่สามารถที่จะเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตโดยเฉพาะที่ดินทำกินได้ทุกคน เนื่องจากข้อจำกัดเกี่ยวกับแรงงานในครัวเรือนและมีที่ราบที่จะบุกเบิกเป็นพื้นที่น้อย ต่อมาเมื่อชุมชนถูกผนวกเข้าสู่การปกครองของรัฐ และถูกเรียกเก็บภาษีเป็นเงินแทนการเกณฑ์แรงงาน ทำให้ชาวบ้านต้องหาเงินเพื่อเสียภาษี การผลิตของเกษตรกรถูกเปลี่ยนไปเป็นการค้าเพื่อต้องการเงินสดมากขึ้น จึงต้องหาวิธีการผลิตให้ได้ปริมาณมาก จากการลงทุนและเทคโนโลยีจากภายนอก การร่วมแรงกันผลิตไม่เหมาะสมกับการผลิตจำนวนมากต่อไป ต้องมีการจ้างงาน และเกษตรกรรายย่อยหรือเกษตรกรไรที่ดินทำกินก็ต้องการค้าจ้างเป็นเงิน เพื่อซื้อหาปัจจัยการยังชีพตามกระแสการบริโภคความผูกพันสัมพันธ์ตามประเพณีที่จะช่วยลดต้นทุนการผลิตจากการเอามื้อเอารวันหมดไป แปรเปลี่ยนไปเป็นการจ้างงาน และพบว่า การรับจ้างนั้นมีความแตกต่างกันตามเงื่อนไขที่เปลี่ยนไป 2 กรณีคือ

กรณีแรก เป็นการรับจ้างในหมู่บ้าน ซึ่งมีมาตั้งแต่เริ่มตั้งหมู่บ้าน ความหมายส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะการแลกเปลี่ยนแรงงานกับของมากกว่า ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นเงินบ้าง ส่วนงานจะเกี่ยวข้องกับการผลิตด้านการเกษตร คือ รับจ้างปั้นดินเผา โถนา ปลุก เก็บเกี่ยว เอาหญ้าออกจากนาและสวน รับจ้างขุดลอกเหมืองฝาย โดยได้รับค่าแรงเป็นข้าวหรือของกินของใช้และเงิน (ค่าแรงเป็นข้าววันละ 1 ถึง ส่วนค่าแรงเป็นเงินวันละ 50 - 65 บาท) รวมถึงการรับจ้างขน

พืชผลทางการเกษตรโดยใช้เกวียน และรับจ้างทั่ว ๆ ไป ที่ชาวบ้านบอกว่ารับจ้างทุกอย่างที่มีคนจ้าง (สัมภาษณ์พ่อน้อยแดง) กลุ่มที่รับจ้างจะเป็นเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกิน แสดงให้เห็นว่าการรับจ้างในหมู่บ้านยังคงเป็นลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน เพราะเกษตรกรไร้ที่ดินยังสามารถใช้แรงงานแลกข้าวและเงินมาเลี้ยงชีพได้ ในขณะที่ตัวผู้ผลิตเองต้องอาศัยแรงงานในชุมชนและในครัวเรือนของตน ทั้งเป็นการลดต้นทุนการผลิตและสามารถช่วยกันผลิตได้ทันฤดูกาล ไม่ขาดแคลนแรงงาน สภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรสองหมู่บ้านกรณีศึกษาจึงมีลักษณะคล้ายกัน คือ เมื่อถึงฤดูกาลผลิตเกษตรกรในชุมชนทั้งที่มีที่ดินทำกินและไม่มีที่ดินทำกินก็จะพึ่งพาอาศัยทำการผลิต เมื่อว่างเว้นจากการผลิตก็จะพึ่งพาไปด้วยทุกครัวเรือน ลงสมบอกว่า แต่ก่อนฐานะไม่แตกต่างกันมาก แต่ถ้าใครมีพื้นที่จะมีฐานะดีกว่าบ้าง

เมื่อระบบการผลิตในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ทั้งวัตถุประสงค์ในการผลิตและวิธีการผลิต โดยอาศัยเทคโนโลยีจากภายนอกมากขึ้น เข้ามามีบทบาทแทนแรงงานคนและสัตว์ โดยเฉพาะการช่วยย่นระยะเวลาในการผลิต จากการเร่งรีบเพื่อความสอดคล้องกับเทคโนโลยี ทำให้มีการใช้แรงงานคราวละมาก ๆ ในการปลูกและเก็บเกี่ยว หากล่าช้าจะทำให้เกิดผลเสียหาย จึงต้องมีการจ้างแรงงานในสองระยะเวลาดังกล่าว การเอามือเอารำไม่สามารถทำได้อีกต่อไป เพราะมีการจ่ายค่าแรงเป็นเงิน (ค่าแรงหากจ่ายเป็นเงินได้วันละ 65 บาท ค่าแรงเป็นข้าว 1 ถัง/วัน ราคา 40 บาท) นอกจากจะเป็นการผลิตที่ต้องมีเงินไว้จ้างแรงงานแล้ว ทำให้การหมุนเวียนเพื่อที่จะเอาแรงกัน จะทำให้ล่าช้าไม่ทันกับฤดูกาล และวิธีการไถโดยใช้รถไถได้คราวละมาก ๆ

ในส่วนและเทคโนโลยีได้เข้ามาทดแทนแรงงานคนและสัตว์ รวมทั้งมีการรับจ้างเอาค่าแรงเป็นเงินมากขึ้น ได้สร้างข้อจำกัดต่อเกษตรกรรายย่อยที่ผลิตโดยใช้ข้าวพันธุ์ใหม่ และต้องผลิตโดยใช้เทคโนโลยีเหมือนเกษตรกรรายแล้ว ไม่มีทุนในการจ้างแรงงานได้ จะไปรับจ้างในนาของคนอื่นเพื่อหาเงินไปใช้จ่ายก็ไม่ได้ เพราะจะต้องผลิตในนาของตนเองด้วย แต่เกษตรกรรายที่สามารถเข้าถึงแหล่งทุนหรือมีทุนในการผลิตจึงจะสามารถที่จะจ้างแรงงานได้ และยังคงผลิตอยู่ในชุมชน จากข้อจำกัดดังกล่าวทำให้เกษตรกรจนเลิกผลิตแล้วหันไปรับจ้างอย่างเดียว นายอินสมบอกว่า ปีที่แล้วต้องปล่อยที่นาว่างไว้เพราะไม่มีแรงงานทำนา จะจ้างก็ไม่มีเงิน ตัวเองจะทำเองก็ต้องไปรับจ้างเพราะหากทำนาจะไม่มีเงินซื้อกิน คนที่เคยเอามือเอารำกันก็หันไปรับจ้างหาเงินกันหมด

เมื่อการจัดการแรงงานในชุมชนของสองหมู่บ้านกรณีศึกษาเปลี่ยนแปลงไป จากเคยเอามือเอววันกัน เป็นการจ้างและรับค่าจ้างเป็นเงิน ทำให้เกษตรกรต้องชวนหาเงินค่าจ้างเป็นทุนในการผลิต เช่นกรณีของกลุ่มเกษตรกรรายย่อย คือ นายเสาร์ นายสม นายมูล นางเอี้ย และนายสอง ซึ่งเคยมีการเอามือเอววันกัน แต่ปัจจุบันต่างคนต่างผลิต โดยการใช้ทุนที่กู้จาก ธกส. มา 2 ปี ซึ่งแต่ก่อนไม่เคยกู้ และไม่เคยจ้าง แต่ปัจจุบันจ้างแรงงานรายวัน ๆ ละ 65 บาท และรู้สภาพดีกว่าหากผลผลิตราคาเหมือนเดิมคงจะ ไม่มีปัญญาใช้หนี้ให้แน่นอน ส่วนกรณีของนายอินปัน นายนวล และนายอ้ายนั้น ซึ่งเป็นเกษตรกรรายและปลูกข้าวเพื่อขาย จึงกู้เงินมาลงทุนอย่างจริงจังใช้วิธีการผลิตโดยการจ้างเหมา คือจะจ้างไถไร่ละ 400 บาท จ้างเหมาปลูกไร่ละ 300 บาท จ้างเหมาเกี่ยวไร่ละ 250 บาท จ้างเหมาทวดไร่ละ 350 บาท เจ้าของที่นาหาซื้อเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย สารเคมี และคอยดูแลเรื่องน้ำเท่านั้น

แสดงให้เห็นว่า เมื่อระบบการผลิตเปลี่ยนแปลงไป ทำให้แรงงานในชุมชนที่เคยอาศัยซึ่งกันและกันในชุมชนภายใต้ประเพณีการเอามือเอววัน (ลงแขก) ที่นับได้ว่าเป็นโครงสร้างความสัมพันธ์ของชุมชน ที่ไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกก็สามารถทำการผลิตได้ แต่ปัจจุบันได้ถูกทำลายไป ทำให้เกษตรกรต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกและแรงงานรับจ้าง ส่งผลกระทบต่อการผลิตของเกษตรกรรายย่อยไม่สามารถจะผลิตต่อไปได้ กลับจะสร้างข้อจำกัดต่อเกษตรกรในชุมชนมากขึ้น เมื่อเกษตรกรขายที่ดินทำกินและเลิกผลิต ทั้งเกษตรกร ไร่ที่กินทำกินที่เคยใช้แรงงานในหมู่บ้านต้องชวนหาเงินไปหางานทำนอกหมู่บ้านมากขึ้น

กรณีที่สอง ส่วนหนึ่งมีผลจากกรณีแรกคือ เกษตรกรไปรับจ้างนอกหมู่บ้าน จากสาเหตุที่พื้นที่การเกษตรในหมู่บ้านได้ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคลภายนอก และถูกนำไปใช้ประโยชน์เพื่อทำบ้านจัดสรร โดยที่เกษตรกรในหมู่บ้านไม่สามารถจะมีผลประโยชน์ร่วมได้ เพราะบุคคลภายนอกได้นำเอาเทคโนโลยีและบุคลากรจากภายนอกหมู่บ้านเข้ามาดำเนินการ และเกษตรกรไม่สามารถผลิตได้จากการพึ่งพาทุนและปัจจัยภายนอกได้อีกต่อไป จากสถานการณ์เช่นนี้ผนวกกับหมู่บ้านมีการติดต่อกับภายนอกได้สะดวก ทำให้การไปใช้แรงงานจึงเป็นไปได้ง่าย ซึ่งพบว่ามีทั้งไปทำงานรายวันสามารถกลับบ้านได้ หรือเป็นรายเดือน และเป็นปี ตัวอย่างในกรณีที่ไปใช้แรงงานรายวันนั้นพบว่าส่วนใหญ่เป็นแรงงานสตรีในบ้านปางม่วง 30 - 40 คน และบ้านปางฮ้าง 10 - 15 คน (ขึ้นอยู่กับฤดูกาลที่โรงงานหรือผู้จ้างต้องการ) ไปทำงานที่โรงงานอุตสาหกรรมที่อำเภอแม่ริม ระยะทางประมาณ 25 กิโลเมตร สามารถไปกลับได้โดยการเหมารถรับจ้างวันละ 10 บาทต่อคน

ได้รับค่าแรงวันละ 80 บาท นางสาวพรเล่าว่าแม้ค่าแรงจะน้อยก็ต้องทำเพราะนอกจากไม่มีงานในหมู่บ้านให้ทำแล้วสตรียังมีข้อจำกัดเรื่องชนิดของงานและระยะทาง เพราะจะต้องสามารถกลับมาดูแลลูกและครอบครัว ถึงแม้งานจะหนักก็ไม่เคยเลือก เมื่อออกจากบ้านทุกคนก็หวังจะได้เงินไปเลี้ยงครอบครัวกันทุกคน แต่ผู้หญิงก็ไม่สามารถเลือกงานได้บ่อยนัก ส่วนใหญ่นายจ้างจะเป็นผู้กำหนดว่าจะให้ทำอะไร ค่าแรงเท่าไร (สัมภาษณ์ นางสาวพร)

สำหรับประเด็นปัญหาค่าแรงน้อยนั้น นางสาวพรเล่าว่าเคยมีการรวมกลุ่มต่อรองขึ้นค่าแรงในฤดูกาลที่โรงงานต้องการใช้แรงงานจำนวนมาก ซึ่งก็เป็นผลสำเร็จ ได้ค่าแรงเพิ่มเป็นวันละ 110 บาท แต่โรงงานมีเงื่อนไขว่าต้องมีอายุอยู่ในระหว่าง 18 - 40 ปี ได้สร้างข้อจำกัดต่อสตรีทั้งสองหมู่บ้านเป็นอย่างยิ่ง เพราะผู้ที่ไปใช้แรงงานรายวันนั้นส่วนใหญ่อายุต่ำกว่า 18 ปี และอายุเกิน 40 ปี ต่อจากนั้นอีก 2 เดือน ค่าแรงก็ลดลงเท่าเดิม คือ 80 บาท ในกรณีนี้ก็แสดงให้เห็นว่าท่านเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขและมีอำนาจเหนือกว่าเสมอ และฝ่ายที่จะต้องยอมก็คือแรงงานที่ไม่สามารถอยู่ในเงื่อนไขของทุนได้ เพราะเจ้าของโรงงานไม่เดือดร้อน เนื่องจากมีแรงงานให้เลือกอีกมาก ในชุมชนอื่นที่อยู่ในเกณฑ์อายุระหว่าง 18 - 40 ปี

ส่วนแรงงานชายและสตรีที่ไม่มีครอบครัวที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่จะไปรับจ้างรายเดือนหรือเป็นปี ตามสถานบริการ ห้างสรรพสินค้า ในตัวเมืองเชียงใหม่ ต่างจังหวัด และต่างประเทศ มีทั้งไปเช่าที่พักอยู่และอยู่ประกอบการจัดหาที่พักให้อยู่ในฐานะลูกจ้าง โดยมีเจ้าของกิจการเป็นผู้กำหนดเงื่อนไขเงินเดือน และดำเนินชีวิตตามกระแสการบริโภคนิยมแตกต่างจากชุมชน เช่น ต้องกินอาหารที่ผัดไปจากท้องถิ่น เสื้อผ้าต้องใส่ตามที่ทุนเป็นผู้กำหนด โดยผู้ประกอบการจะหาประโยชน์จากแรงงานในวัยนี้ให้มากที่สุด เมื่ออายุมากขึ้นต้องชวนชายไปทำงานอื่นทำ หรือจะต้องกลับเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชน เช่นกรณีของนางวิเชียร เคยทำงานชายเครื่องสำอางค์ในห้างสรรพสินค้า เมื่ออายุมากขึ้นจึงกลับมาอยู่ในหมู่บ้าน โดยไม่มีเงินเหลือจากการใช้แรงงานให้บริษัทฯ 10 - 15 ปี (สัมภาษณ์ นางวิเชียร)

เมื่อพิจารณาถึงรายได้จากการใช้แรงงานแล้ว สามารถเลี้ยงชีพได้ไปวัน ๆ หนึ่งเท่านั้น สำหรับแรงงานรายวัน ซึ่งบางแห่งรัฐควบคุมไม่ถึง หากเกิดการเจ็บป่วย ผู้ใช้แรงงานจะต้องรับผิดชอบเองทั้งสิ้น เช่น กรณีของนางดา และ น.ส.พรม เจ็บป่วยไม่สามารถไปทำงานได้ นอกจากจะไม่ได้ค่าแรงแล้วกลับต้องเป็นภาระของครอบครัว ครอบครัวของ น.ส.พรม ยากจนอยู่แล้ว ได้ น.ส.พรม เป็นคนหาเงินมาเลี้ยงครอบครัว น.ส.พรม ไม่มีเงินเก็บที่จะไปรักษา

ในโรงพยาบาลได้ จึงหาซื้อยามากินเองเป็นประจำ โดยไม่มีการวินิจฉัยโรค ขอให้บรรเทา และมีแรงไปทำงานได้นับว่าดีแล้ว เป็นสภาวะที่เกษตรกรรับจ้างจะต้องพบกับความแร้นแค้นเป็นอย่างยิ่ง หากยังไม่ได้รับการดูแลเกี่ยวกับค่าแรงและสวัสดิการของเกษตรกรเหล่านี้ ซึ่งมีแนวโน้มจะมากขึ้น จากเหตุที่ไม่สามารถดำรงชีวิตรอยู่ในชุมชนได้ (สัมภาษณ์นางดาและ น.ส. พรรณ)

ความขัดแย้งในการใช้แรงงานของเกษตรกรในชุมชนที่ปรากฏขึ้น เนื่องจากแรงงานถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการผลิตทางการเกษตร การจัดการแรงงานเพื่อการผลิตก่อนการผลิตแบบทุนนิยมนั้น ในสองหมู่บ้านกรณีศึกษาได้อาศัยแรงงานในครัวเรือน เครือญาติ และเพื่อนบ้านในรูปของการแลกเปลี่ยนและช่วยเหลือกันเป็นหลักการสำคัญในการผลิต ทั้งในการทำนาและการผลิตอื่น ๆ

ความสัมพันธ์ของการจัดการแรงงานดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไป เมื่อการผลิตเพื่อการค้าเข้ามาและได้นำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาใช้ในการผลิตเพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายการผลิตได้เปลี่ยนการใช้แรงงานจึงต้องตอบสนองเป้าหมายการผลิตดังกล่าวด้วย นั่นคือ ต้องทำการผลิตให้ทันกับความต้องการของตลาดและฤดูกาล ซึ่งส่งผลให้การจัดการแรงงานแบบเดิมไม่สามารถตอบสนองต่อเป้าหมายดังกล่าวได้ จึงเปลี่ยนมาเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ของการจัดการแรงงานใหม่ในฐานะผู้จ้างกับผู้ถูกจ้าง ความสัมพันธ์ขึ้นอยู่กับอัตราค่าจ้างต่อรองกันระหว่างเกษตรกรผู้ผลิตกับผู้รับจ้าง ทำให้ความสัมพันธ์ในรูปแบบของผลประโยชน์จึงเป็นปรากฏการณ์ที่ชัดเจนขึ้น สมาชิกในครัวเรือนต่างคนต่างหาเงินจากการรับจ้าง ขึ้นอยู่กับความพอใจของแต่ละบุคคล ไม่ต้องมีการเอามือเอารำ แสวงถึงการสูญเสียความสามารถของสถาบันครอบครัวในชุมชนที่ไม่สามารถควบคุมและจัดการแรงงานร่วมกันผลิตได้อีกต่อไป

การรับจ้างยังได้แสดงให้เห็นถึงความไม่มั่นคงในชีวิตจากการมองของเกษตรกรด้วยกันเอง จากการแบ่งสถานภาพพบว่า การรับจ้างเป็นคณจน โดยเฉพาะการรับจ้างภายในหมู่บ้าน เช่นในกรณีของเกษตรกรที่มีอาชีพรับจ้างอย่างเดียว ร้านค้าในหมู่บ้านหรือนอกหมู่บ้านจะไม่ให้ความเชื่อถือ โดยจะไม่ให้ผ่อนชำระเครื่องใช้ไฟฟ้า (สัมภาษณ์เจ้าของร้านค้าเครื่องใช้ไฟฟ้า) ถ้าอยากได้จะต้องซื้อด้วยเงินสด เป็นสาเหตุหนึ่งที่เกษตรกรรับจ้างต้องทำงานอย่างหนัก ไม่มีเวลาพักผ่อน เมื่อร่างกายอ่อนเพลียจึงหันไปพึ่งยาแก้ปวด (ยาขยันของชาวบ้าน) เพื่อหาเงินมาเลี้ยงครอบครัวแล้ว ยังจะต้องหาเงินสดมาซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้าที่ชาวบ้านด้วยกันใช้เป็นเครื่องวัดฐานะ แสดงถึงความแตกต่างกันระหว่างคนรวยกับคนจนในสังคมของหมู่บ้านกรณีศึกษาทั้งสองหมู่บ้าน เริ่มปรากฏชัดเจนมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้แรงงานที่ไม่ใช้อยู่บนหลักการในแง่ของการร่วมกันผลิต เพื่อการยังชีพอีกต่อไป เปลี่ยนเป็นระบบปัจเจกอีกตัวใครตัวมัน ซึ่งแองส์ ได้เสนอว่า ปรากฏการณ์เหล่านี้เกี่ยวข้องกับปัญหาแรงงานอีกทางหนึ่งก็คือ การขาดแคลนเงินสด และต้องแสวงหาผู้เพาะปลูกอะไรไม่สนใจเพื่อนบ้านเพื่อขอความช่วยเหลือกันอีก เขาจะต้องการเงินเพื่อเป็นทุนซื้อเครื่องมือว่าจ้างแรงงาน หรือแม้แต่เพื่อให้ครอบครัวได้อยู่ร่วมกัน ผู้คนชอบอาหารประเภทต่าง ๆ มากขึ้นกว่าที่เคยบริโภคอาหารที่สามารถหาได้ในฤดูกาลหนึ่ง ๆ ทำให้การพึ่งพาระหว่างชีวิตกับชีวิตในศตวรรษนี้จะต้องมีเงินสดไว้เสมอ รวากับมีน้ำหนึ่งขวดหรือมีเสื้อหนึ่งผืน มีเช่นนี้แล้วสมาชิกในครัวเรือนจะออกจากบ้านไป (แองส์ 2527 : 188 - 189) แสดงให้เห็นว่าปัจจุบันความมั่นคงของเกษตรกรนั้นจะต้องวางอยู่บนพื้นฐานของการมีเงินสด เพื่อซื้อหาปัจจัยการผลิตและปัจจัยการยังชีพอื่น ๆ และหลักการที่จะต้องมีการมีเงินสดนั้นทำให้เกษตรกรที่เคยผลิตและพึ่งพาปาเพื่อการยังชีพ เปลี่ยนเป็นการค้า จึงทำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตและกฎเกณฑ์ในการใช้ปาเปลี่ยนแปลงไปด้วย

นอกจากเกษตรกรทั้งสองหมู่บ้าน จะพบกับปัญหาการผลิตและปัญหาจากการรับจ้างแล้วยังพบว่าเกษตรกรต้องประสบปัญหาจากการพึ่งพาปามากขึ้น และปรากฏชัดเมื่อรัฐเข้ามาจัดการป่าและส่งเสริมการปลูกพืชพาณิชย์ ทำให้ส่งผลกระทบต่อการใช้ปาที่เกษตรกรเคยใช้ประโยชน์ทั้งจากทางตรงและทางอ้อมในการดำรงชีพมาตลอด ภายใต้หลักเกณฑ์ที่มองว่าป่าเป็นแหล่งที่พึ่งทางอาหารและเป็นที่มาของรายได้ เนื่องจากข้อจำกัดในชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กับรัฐและทุน นอกจากรัฐจะเข้ามาควบคุมและจัดการป่าแล้ว โดยละเอียดประเพณีการจัดการป่าและการใช้ปายังมีหลักเกณฑ์ของชุมชน แล้วใช้กฎหมายซึ่งเป็นกฎหมายจากภายนอกชุมชนเข้ามา ก่อให้เกิดความขัดแย้ง แสดงถึงการใช้อำนาจเพียงอย่างเดียวไม่ได้ผล ทำให้การใช้ปาเข้มข้นขึ้น เพราะถือว่าเป็นที่หลวงในขณะเดียวกัน ทุนยังได้เข้ามามีบทบาทต่อการผลิต และเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต เกษตรกรจะผลิตก็ต้องพึ่งพาทุนทั้งสิ้นในแนวทางการผลิตเพื่อขาย และกลุ่มทุนยังได้เข้ามาซื้อพื้นที่เพื่อการเกษตร เปลี่ยนไปเป็นหมู่บ้านจัดสรร และสถานที่ท่องเที่ยว การใช้ทรัพยากรในชุมชนมีบุคคลภายนอกเข้ามามีส่วนใช้มากขึ้น จึงเป็นการสร้างความกดดันต่อการใช้ประโยชน์จากป่าเป็นอย่างมากจากที่เคยเก็บหาของป่าเพื่อบริโภคเป็นหลัก กลับจะต้องเก็บหามากขึ้นเพื่อขาย โดยเฉพาะหน่อไม้หากไม่เหลือหน่อให้เจริญเติบโตบ้าง จะทำให้ต้นไม้ที่แก่แล้วตายไปหมด ในระยะยาวจึงส่งผลกระทบต่อเกษตรกร หากอาหารที่สามารถหาได้เองต้องหมดไป เพราะการพึ่งพาปาได้เคยเป็นหลักประกันในการดำรงชีพของเกษตรกรมาโดยตลอด

จากการศึกษาพบว่า มีพ่อค้าจากภายนอกชุมชน เข้ามาจับซื้อพืชผลทางเกษตรและของป่า ไปขาย 4 ราย และพ่อค้าในหมู่บ้านปางฮ้าง 6 ราย บ้านปางม่วง 10 ราย เพราะเมื่อฤดูและ ประเพณีของชุมชนได้ถูกทำลายไป แต่ละคนก็หวังที่จะเก็บหาของป่าให้มากที่สุด หน่อไม้สามารถ ทำรายได้ให้เกษตรกรเป็นระยะเวลาถึง 5 เดือน และเป็นรายได้ที่ดี กรณีของนายจำรัส มีอาชีพ เอาของป่า เช่น หน่อไม้ ถ่าน และพืชผลทางเกษตรไปขายที่ตลาดเมืองใหม่ (เชียงใหม่) มีรายได้ประมาณ 10,000 บาท/เดือน ไม่ได้ไปทุกวัน ส่วนกรณีนายสมพงษ์ นำไปขายทุกวัน โดยรับซื้อจากชาวบ้าน มีรายได้ประมาณ 15,000 - 20,000 บาท/เดือน เกษตรกรที่หาของป่า โดยเฉพาะหน่อไม้มีรายได้วันละ 70 - 100 บาท เมื่อถึงฤดูกาลขุดหน่อไม้ขาย ทำให้เกษตรกร หันไปใช้ป่ามากขึ้นในเชิงการค้าแล้ว และยังส่งผลกระทบต่อแรงงานทำนาด้วย เพราะเป็นช่วง ฤดูฝน ทำให้ไม่มีใครรับจ้างทำนา เพราะได้ค่าแรงถูกกว่า

ความพยายามในการดำรงอยู่สำหรับเกษตรกรทั้งสองหมู่บ้าน จากการพึ่งพาป่าและสวน มากขึ้น แต่เป็นการสร้างระบบความสัมพันธ์ใหม่ เป็นระบบค้าขายกับญาติ เช่น กรณีของนาย สมพงษ์ และนายจำรัส ซึ่งมีรถปิคอัพรับซื้อของป่าและพืชสวนไปขาย จะซื้อขายกับกลุ่มของตัวเอง ซึ่งเป็นญาติกัน และเคยพึ่งพาอาศัยกัน เช่น ไม่มีเงินหรือข้าวกินก็มาเอาไปก่อนได้ หรือบางคนจะ ไปขายเองที่ตลาดก็ได้ โดยอาศัยรถของกลุ่มญาติที่รู้จักกันและเคยพึ่งพากัน ซึ่งจะต้องเสียค่ารถให้ กับเจ้าของรถที่อาศัยไปด้วยกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้พ่อค้าจากภายนอกค่อย ๆ ลดไป

พ่อค้าจากภายนอกหาทางออกโดยการสร้างความเชื่อถือในหมู่บ้านไว้บ่อย ๆ พ่อค้าจาก ภายนอกส่วนใหญ่จะเข้ามาซื้อพืชสวนจากสวนขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นของบุคคลภายนอก แต่เมื่อ เครือข่ายการใช้ทรัพยากรเหล่านี้ขึ้นอยู่กับหลักการขาย ทำให้ทรัพยากรเริ่มมีน้อยลง เป็นการใช้ที่ ผิดไปจากหลักการดั้งเดิม ทำให้ในปัจจุบันการพึ่งพาป่าเริ่มสร้างความไม่แน่นอนต่อเกษตรกรมาก ขึ้น จากการใช้ประโยชน์จากป่าเกินดุลยภาพ ทำให้หน่อไม้มีน้อยลง ทั้งนายจำรัสและนายสมพงษ์ ก็ยอมรับว่าหน่อไม้และของป่าอื่น ๆ หายาก และลดลงทุกปี นอกจากเกษตรกรจะหันมาขุดหน่อไม้ ขาย แล้วทำให้ส่งผลกระทบต่อป่าแล้ว นโยบายของรัฐที่เข้ามาปลูกป่าโดยใช้กรรมวิธีเผาป่าไผ่ และไม้เล็ก ๆ ทั้ง แล้วปลูกต้นไม้ที่ให้คุณค่าทางเศรษฐกิจ รวมทั้งป่ารอบ ๆ หมู่บ้านถูกประกาศ เป็นเขตอุทยานแห่งชาติ ทำให้เกษตรกรไม่สามารถเข้าไปเก็บหาของป่าได้อย่างเคยอีก หาก ฝ่าฝืนจะผิดกฎหมายอุทยานแห่งชาติ

ในขณะที่สถานการณ์การดำรงอยู่ของเกษตรกรในสองหมู่บ้าน เริ่มดีขึ้น จำต้องเกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของระบบทุนนิยมแทรกเข้ามาในชุมชน ความรู้สมัยใหม่ที่สมาชิกชุมชนลูกหลานได้รับจากการศึกษาในระบบ ดูเสมือนหนึ่งเป็นการศึกษาที่ยิ่งห่างไกลจากชุมชน และกำลังแยกคนออกจากชุมชนมากขึ้น ทำให้มีอิทธิพลในการตัดสินใจและยังนำไปสู่การขาดความนับถือผู้อาวุโสที่เคยสั่งสมภูมิปัญญาในการมีชีวิตร่วมกับธรรมชาติ ถูกมองว่าล้าสมัย ในทัศนะของลูกหลาน ซึ่งถ้าหากได้พิจารณาถึงภาระทางภาคเกษตรที่ต้องเลี้ยงดูในการเล่าเรียนเป็นเวลาถึง 12 - 14 ปี แม้จะเป็นภาระที่หนักของพ่อแม่ที่จะทำการเกษตรเป็นอย่างยิ่งก็ตาม เพียงหวังเพื่อให้เยาวชนในชนบทได้เข้าสู่กระแสการพัฒนาให้ประเทศทันสมัย สะท้อนให้เห็นจากคำบอกเล่าของเยาวชน 10 คน ที่ว่า "คนเผ่าเผดไม่รู้เรื่อง เตี้ยวันนี้โลกไม่ไกลแล้ว" "ใครจะทำนา ทำไร่หะ ก็ราคาพืชผลเกษตรมันตกต่ำ" และเมื่อถามถึงอนาคตจะบอกว่า "ทำอะไรก็ได้ โรงงานอุตสาหกรรม กำลังสร้างเยอะแยะ" "ไม่เลือกงาน แต่ไม่ใช่ทำนา มันลำบากครับ" "ถ้าจบจะให้พ่อขายไร่ เอาเงินไปลงทุนทำอู่ซ่อมรถ" "คงพอมีงานให้ทำอยู่บ้าง อย่าคิดมาก" "รับจ้างทุกอย่างที่ขวางหน้า" "ก็แล้วแต่อนาคต ไม่รู้ว่าพ่อจะส่งเรียนหรือเปล่า" "ผมหัวไม่ดี เลยเลิกเรียนมา 2 ปีแล้ว" "ผมทำงานอยู่โรงแรม ไปเรียนตอนกลางคืน ส่งสารทางบ้านน้องกำลังเรียนอีก 2 คนแล้ว" เป็นการเข้าสู่ระบบการแข่งขันในชีวิตประจำวันของลูกหลานเกษตรกรยังไม่ทราบชะตาชีวิตว่าจะชนะหรือแพ้ เพราะแนวคิดเหล่านั้น ไม่ได้คิดที่จะพัฒนาศักยภาพของชุมชนที่จะสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตและชุมชนอยู่มากนัก เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษจะหวังให้ลูกหลานได้ช่วยกันพัฒนาศักยภาพของชุมชนที่เลือนลางเหลือเกิน

การพัฒนาการศึกษาและงานอาชีพของประเทศ เป็นการจัดการศึกษาให้เหมือนกันทั้งประเทศ ทำให้ชุมชนไหน ๆ ต้องคิดและเรียนเหมือน ๆ กันหมด ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของสภาวะกำลังพัฒนาประเทศมีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น แต่หากมองผ่านเข้าไปถึงไส้ในของระบบและโครงสร้างจะพบว่า ยังมีทิศทางที่มุ่งสนองประโยชน์แก่ชนต่างชาติต่างชาติอยู่เหนือกระแสที่สนองคนท้องถิ่น ทั้งยังเป็นการเพิ่มการทำลายความรักความผูกพันและความรับผิดชอบของคนท้องถิ่นแต่ละคน ซึ่งถือเป็นอำนาจของท้องถิ่น (ระพี สาคริก 2535 : 10)

และพบว่า ในช่วงปิดเทอมหรือวันหยุดนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 จะต้องเรียนกวดวิชา และพ่อแม่ก็พอใจที่ลูกสนใจการเรียน หากไม่เรียนจะไม่ทันเพื่อน ดังนั้น การหวังที่จะให้เด็กมาช่วยพ่อแม่ในภาคเกษตรบ้างในวันหยุดจึงพบเพียง 3 ราย แสดงให้เห็นว่า

หยาดเหงื่อแรงงานในภาคเกษตรได้เป็นตัวช่วยเสริมให้ทรัพยากรบุคคล หรือสามารถเอาตัวรอดได้เพียงลำพัง ในกรณีลูกของนายจัน ซึ่งไปรับราชการอยู่ที่กรุงเทพฯ และลูกของนายยอดไปทำงานอยู่จังหวัดสมุทรปราการ แต่เงินไม่เคยส่งกลับมาให้พ่อแม่เลย และเพื่อไปสร้างความเติบโตให้กับภาคอุตสาหกรรมและธุรกิจบริการ ที่หนุ่มสาววัยรุ่นจบการศึกษาแต่ภาคบังคับนิยมไปทำงานกันประมาณ 20 คน แต่การสนองตอบต่อภาคเกษตรนั้นก็น้อยมาก กล่าวอย่างรูปธรรมคือครัวเรือนของนายจิตรมีลูก 3 คน คนโตเรียนสำเร็จวิชาชีพ ซึ่งนายจิตรบอกว่าเป็นช่วงที่ลำบากมากที่สุด ปัจจุบันรับราชการเงินเดือน ๆ ละประมาณ 5,000 บาท แต่กินอยู่คนเดียวก็จะไม่พออยู่แล้ว หวังให้ช่วยส่งน้องคนที่สองบ้างก็ต้องไปกู้สวัสดิการข้าราชการมาให้ นายจิตรใช้แรงงานทำข้าวไร่ไว้พอกินไปปี ๆ หนึ่ง ทั้งยังทำสวนกล้วยและรับจ้างด้วย มีแรงงาน 2 คน ตัวเองกับภรรยา ลูกคนที่สองกำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ส่วนลูกคนเล็กบวชเณรเรียน นายจิตร บอกว่าจะส่งไปก่อนให้ลูกเรียนจบแล้วจะให้ลูกเลี้ยง (สัมภาษณ์นายจิตร)

กรณีของนายเจริญใช้แรงงาน 2 คน สามีภรรยา ทำสวนกล้วย มะม่วง มะละกอ และรับผลผลิตจากสวนกล้วย และพืชผลทางเกษตรรวมถึงของป่า เช่นหน่อไม้ไปขายเองที่ตลาดเมืองใหม่ เพราะมีรถยนต์ปิคอัพซึ่งซื้อมาจากการขายนา ปัจจุบันมีลูก 2 คน คนโตเรียนด้านช่างยนต์ ส่วนคนเล็กยังอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และพ่อแม่จะให้เรียนสายอาชีพทางช่าง นายเจริญส่งเงินให้ลูกคนโตอาทิตย์ละ 300 บาท อาศัยอยู่กับญาติ ช่วยแบ่งเบาภาระได้มาก เพราะไม่ต้องห่วงกลัวจะเกเร เรื่องไร่และสวนนายเจริญไม่ให้ลูกทำ และลูกเองก็ไม่อยากทำ เมื่อส่งไปเรียนแล้วจะให้กลับมาจับจอบจับเสียมลูกของเจริญบอกว่าไม่เอา ส่วนลุงป็นมีลูก 4 คน เรียนอยู่วิทยาลัยครู 1 คน ลุงป็นเป็นผู้มีฐานะดีเพราะมีที่นาที่ไร่และที่สวน รวมถึงการค้าขาย ภรรยาเป็นแม่บ้านอย่างดีเพราะสุขภาพไม่ดี ส่งเงินให้ลูกเป็นอาทิตย์บ้างเป็นเดือนบ้าง (เดือนละ 1,500 - 3,000 บาท) ส่วนลุงป็นทำนาโดยการจ้างแรงงานทุกขั้นตอน เพราะไม่มีแรงงานในครัวเรือน ส่วนลูกคนที่สองทำงานอยู่ห้างสรรพสินค้าในเชียงใหม่ ได้เงินเดือน ๆ ละ 3,000 บาท เข้าหอพักอยู่โดยเอาน้องไปอยู่ด้วยเพื่อเรียนหนังสือในเมือง พ่อจะส่งให้น้องอาทิตย์ละ 300 - 400 บาท ส่วนตัวของลูกสาวคนที่สองเองกำลังเรียนศึกษาผู้ใหญ่ไปด้วย และลูกคนสุดท้ายต้องเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 อยู่กับพ่อแม่ซึ่งก็มีค่าใช้จ่ายใกล้เคียงกับนี้ (สัมภาษณ์นายเจริญและลุงป็น)

แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนที่มีฐานะดี มีอาชีพที่มั่นคงจึงจะสามารถส่งลูกเรียนหนังสือได้จนสามารถจะหางานที่ดี รายได้พอสมควร ส่วนครัวเรือนที่มีอาชีพไม่มั่นคง ไม่สามารถส่งลูกเรียน

หนังสือในชั้นสูงได้ และเป็นครัวเรือนที่มีมากในชุมชน ดังนั้นการเข้าสู่ตลาดแรงงานได้ก็เป็นเพียงแรงงานชั้นต่ำ ค่าแรงน้อยนั่นเอง

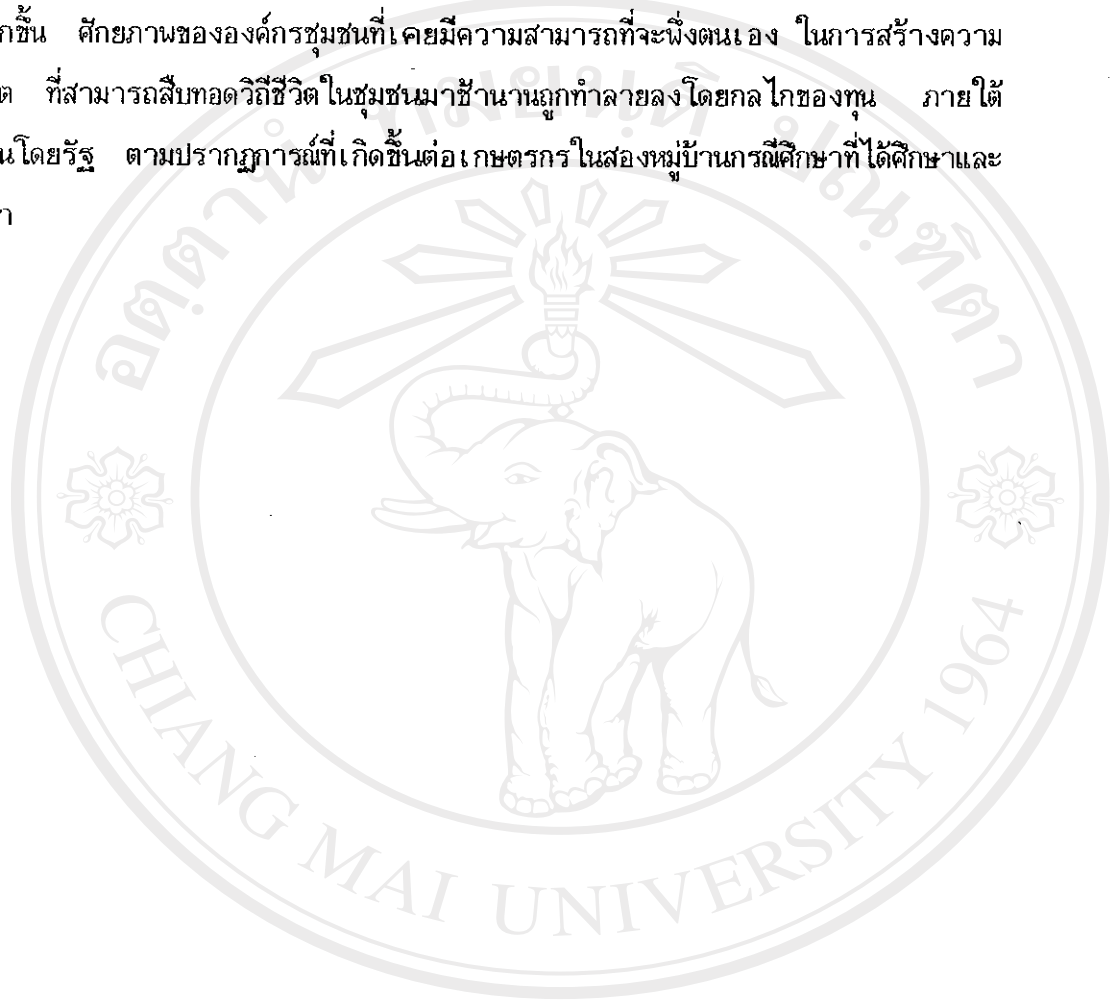
กล่าวโดยสรุป จากการวิเคราะห์ระบบการผลิตของเกษตรกรในหมู่บ้านการศึกษาทั้งสอง ได้เข้าสู่แนวทางที่หากเกษตรกรจะผลิตต้องพึ่งพาทุนและปัจจัยภายนอกชุมชน รวมทั้งวัตถุประสงค์ในการผลิตก็ต้องตกอยู่ภายใต้บังคับการของทุน คือ ต้องผลิตเพื่อขาย (Bernstein 1981 : 3 - 11) เป็นการประกันการชำระเงิเงินต้นและดอกเบี้ยจากการขายแก่ทุน (เอิร์ธ 2533 : 127) และจากวัตถุประสงค์การผลิตที่เปลี่ยนแปลงนี้เอง ทำให้เกษตรกรมีความสัมพันธ์กับทุนทั้งเป็นผู้ซื้อและผู้ขาย เมื่อเกษตรกรเองต้องรับเอาเทคโนโลยีที่หวังจะเพิ่มผลผลิตให้สูง โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม เปิดโอกาสให้ทุนเข้ามามีบทบาททั้งการขายพันธุ์พืช ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง อุปกรณ์ต่าง ๆ โดยที่ทุนไม่ต้องลงทุนซื้อที่ดินและดูแลสวัสดิการให้กับเกษตรกรผู้ผลิต เสมือนหนึ่งเกษตรกรคือผู้รับจ้างทำการเกษตรในที่ดินของตนเอง ดังที่นักเกษตรกรรมชาติดีกล่าวไว้ หากการเกษตรถูกมองว่าเป็นเพียงกิจกรรมหนึ่งของการผลิตสินค้าเพื่อจุดหมายสูงสุดคือกำไรตามกลไกของตลาด และใช้ประโยชน์จากธรรมชาติให้มากที่สุด โดยไม่คำนึงถึงว่าจะทำลายระบบนิเวศด้านใดบ้าง และเมื่อระบบนิเวศถูกทำลาย ความปลอดภัยในชีวิตของมนุษย์ก็สูญสิ้นไป เพราะมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศนั้นด้วย (ฟูกูโอกะ 2530 : 24 - 31)

จึงกล่าวได้ว่าการส่งเสริมให้เกษตรกรผลิตเพื่อขายนั้น กลับเป็นการตอกย้ำให้ทุนเข้าไปใช้ทรัพยากรของชุมชนมากขึ้น โดยที่ชุมชนไม่ได้และไม่เหลืออะไรเลย เกษตรกรกลับได้รับผลกระทบจากระบบการผลิตในระบบทุนนิยม ประสพปัญหาการสูญเสียที่ดินและการแตกสลายจากระบบเครือญาติ ไม่สามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จากความสัมพันธ์ทางการผลิต ยิ่งผลิตก็ต้องพึ่งพาทุนมากขึ้น ในที่สุดเป็นได้เพียงขอรับจ้างทำงาน (Turton 1976 : 280) โครงสร้างของวิธีการผลิตของเกษตรกรที่เคยร่วมกันผลิตเป็นกิจกรรมประเพณีที่สร้างความผูกพัน และแบ่งผลประโยชน์พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในชุมชน ไม่สามารถตอบสนองต่อระบบการผลิตของชุมชนได้อีกต่อไป ต้องเปลี่ยนแปลงไปเป็นการผลิตที่ต้องลงทุนและหาซื้อปัจจัยการผลิตด้วยเงิน แม้แต่แรงงานก็ต้องเปลี่ยนไปเป็นการจ้างงานทั้งสิ้น ใครมีศักยภาพหรือมีฐานะก็ยังคงอยู่ในกระแสการผลิตดังกล่าวได้ แต่เกษตรกรจนนั้นนอกจากจะเข้าถึงแหล่งทุนไม่ได้ ยังต้องได้รับผลกระทบจากแรงงานรับจ้างที่หายากขึ้น

ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงจากระบบการผลิตแบบยังชีพ ไปสู่การผลิตเพื่อการค้านั้น เกษตรกรที่พยายามจะผลิตให้เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์มากเท่าไรก็ต้องพึ่งพาทุน เทคโนโลยี และการจ้างงานมากขึ้น เป็นการเพิ่มของต้นทุนการผลิตสูงขึ้น แต่ราคาผลผลิตกลับต่ำลง เมื่อเปรียบเทียบกับสินค้าบริโภคอื่น ๆ ที่เกษตรกรต้องซื้อเข้ามาใช้และบริโภค ซึ่งนอกจากจะทำให้การดำรงชีวิตของเกษตรกรต้องตกเป็นหนี้จากการผลิต เสมือนมีชีวิตอยู่ได้จากการใช้แรงงานที่ไม่สามารถจะพัฒนาสภาพชีวิตของตนให้ดีขึ้น การดำรงอยู่ไม่สามารถตัดสินใจในการดำเนินการผลิตอีกต่อไป แม้ว่าจะเป็นผู้ผลิตก็ตาม เป็นสภาวะที่เกษตรกรต้องเลิกผลิตแล้วขายที่ดินทำกิน หันไปหาอาชีพรับจ้าง สถาบันของชุมชนซึ่งเคยเป็นหลักประกันในแง่ของการผลิตเพื่อยังชีพถูกเปลี่ยนแปลงไปอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ทางการผลิตที่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกทั้งหมด ซึ่งชุมชนไม่สามารถควบคุมได้ แม้แต่ที่ดินทำกินและที่ดินหน้าหมู่บ้าน ซึ่งเคยสืบทอดของการรักษาไว้ภายในระบบเครือญาติและชุมชน ภาครัฐสถาปนาให้เป็นระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล แล้วนำไปผูกติดกับระบบตลาด สามารถซื้อขายและเป็นหลักค้ำประกันเงินกู้ในการผลิตเพื่อขาย หากไม่สามารถชำระหนี้ได้ก็สามารถขายที่ดินใช้หนี้ได้โดยง่าย จากการเพิ่มขึ้นของเกษตรกรไร้ที่ดินทำกิน ในทำนองนี้ได้ถูกศึกษามาแล้วอย่างกว้างขวาง และตอกย้ำอยู่เสมอว่าสาเหตุของการผลิตเพื่อการค้าที่พึ่งพาปัจจัยภายนอกมากเกินไป ทำให้เกษตรกรต้องล้มละลาย เมื่อไม่สามารถจะผลิตแล้วขายนำเงินมาชำระหนี้ได้ (Tanabe 1981 : 62 - 86)

ยิ่งเกษตรกรที่ถูกเบียดขับออกจากที่ดิน และเกษตรกรเคยรับจ้างในชุมชนต้องกลายเป็นแรงงานรับจ้างนอกชุมชน ซึ่งเป็นการเพิ่มความไม่มั่นคงในชีวิตมากขึ้น เพราะจะต้องพึ่งพานายจ้าง เพื่อแลกกับแรงงานประทังชีวิตไปวัน ๆ หนึ่ง โดยมีเจ้าของกิจการเป็นผู้กำหนดเงื่อนไข ในขณะที่ทุนและรัฐที่มีหน้าที่ดูแลไม่ได้เหลียวแลเกี่ยวกับสวัสดิการและค่าแรง หากเกษตรกรเหล่านั้นเจ็บป่วยจะต้องพบกับความแร้นแค้นเป็นอย่างมาก เพราะไม่สามารถจะพึ่งพาตนเองได้ต่อไป จึงกล่าวได้ว่า จากการเข้ามาของรัฐและทุน โดยผ่านระบบการผลิตของชุมชนนั้น ได้ทำลายระบบการผลิตดั้งเดิมของชุมชน แล้วผนวกเข้าสู่ระบบทุนนิยมที่ทำให้เกษตรกร ไม่ว่าจะยังคงผลิตอยู่ในชุมชน หรือไปเป็นแรงงานรับจ้างก็ตาม ตกอยู่ภายใต้วงจรของทุนทั้งสิ้น เป็นการอยู่ในสภาวะที่ไร้อำนาจที่จะกำหนดวิถีชีวิตของตนเองได้ การเข้ามาของรัฐและทุน ส่งผลให้เกษตรกรสูญเสียความสามารถในการควบคุมทรัพยากรการผลิต แม้แต่แรงงานก็ต้องเป็นการจ้างแรงงานหรือขายแรงงาน เพื่อแลกเงินมาหาซื้อปัจจัยการยังชีพ กลายเป็นการเสริมสร้างอำนาจ

ให้รัฐ ที่จะปกครองและควบคุมทรัพยากรทั้งหมด และธุรกิจภายนอกชุมชนสามารถที่จะสะสมทุน
 ในชนบทมากขึ้น ศักยภาพขององค์กรชุมชนที่เคยมีความสามารถที่จะพึ่งตนเอง ในการสร้างความ
 มั่นคงในชีวิต ที่สามารถสืบทอดวิถีชีวิตในชุมชนมาช้านานถูกทำลายลงโดยกลไกของทุน ภายใต้
 การสนับสนุนของรัฐ ตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเกษตรกรในสองหมู่บ้านการศึกษาที่ได้ศึกษาและ
 วิเคราะห์มา

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University

All rights reserved